

VATTENRÄTT

GUNNAR HALLGREN

STENCILTRYCK NR 31

**INSTITUTIONEN FÖR LANTBRUKETS HYDROTEKNIK
UPPSALA 1966**

Institutionen för lantbrukets hydroteknik delger bl. a. i sin tidskrift *Grundförbättring* resultat från institutionens olika verksamhetsgrenar. Allt material blir emellertid inte föremål för tryckning. Undersökningsresultat av preliminär natur och annat material som av olika anledningar ej ges ut i tryck delges ofta i stencilerad form. Institutionen har ansett det lämpligt att redovisa dylikt material i form av en i fri följd utarbetad serie, benämnd stenciltryck. Serien finns endast tillgänglig på institutionen och kan i mån av tillgång erhållas därifrån.

Adress: Institutionen för lantbrukets hydroteknik, *Uppsala 7*

Stenciltryck

Nr	År	Författare och titel
1—12		Aug. Håkansson, Gösta Berglund, Janne Eriksson. Redogörelse för resultaten av täckdikningsförsöken åren 1951—1962.
13—15		Aug. Håkansson, Gösta Berglund, Janne Eriksson, Waldemar Johansson. Resultat av täckdikningsförsök och bevattningsförsök åren 1963—1965.
16	1940	Gunnar Hallgren. Dalgångarna Fyrisån-Östersjön; några hydrotekniska studier.
17	1942	Gunnar Hallgren. Om sambandet mellan grundvattenståndet och vattennivån i en recipient.
18	1943	Gunnar Hallgren. Om sambandet mellan nederbörd och skördeavkastning.
19	1952	Sigvard Andersson. Kompendium i agronomisk hydroteknik. Elementär hydromekanik.
20	1952	Sigvard Andersson. Kompendium i agronomisk hydroteknik. Tabeller och kommentarer.
21	1960	Sigvard Andersson. Kapillaritet.
22	1961	Sigvard Andersson. Markens temperatur och värmehushållning.
23	1962	Waldemar Johansson. Bevattningsförsök i potatis, korn och foderbetor vid Tönnersa försöksgård 1959—1961.
24	1962	Waldemar Johansson. Metodik och erfarenheter vid användning av hållkort för undersökning av torrlägningsförhållanden och ytsänkning vid Nedre Olandsån.
25	1962	Waldemar Johansson. Utredning för förslag till bevattningsanläggning vid Sör Salbo, Salbohed, Västmanlands län.
26	1963	Sigvard Andersson. Skrivningar i agronomisk hydroteknik.
27	1964	Gösta Berglund och Stig Sjöberg. Undersökning av plaströrstäckdikningar.
28	1964	Aug. Håkansson. Anvisning rörande täckdikning med plaströr av styv PVC.
29	1966	Gösta Berglund. Vattendragsförbundet: Förslag till överenskommelse och stadgar samt något om kostnadsfördelningar.
30	1966	Tryggve Fahlstedt. Kvismaredalsprojektet — en orientering samt Redogörelse för undersökning i syfte att klargöra avkastningens beroende av högvattenstånden i Kvismare kanal.
31	1966	Gunnar Hallgren. Vattenrätt.

Förord

Föreliggande kompendium i vattenrätt behandlar de delar av vattenlagstiftningen, som är av betydelse för studierna i ämnet lantbrukets hydroteknik. Tyngdpunkten har därför helt naturligt lagts på bestämmelserna angående torrläggning av mark samt syneförrättning rörande företag enligt 7 kapitlet vattenlagen, medan övriga delar av vattenlagstiftningen behandlats mer eller mindre kursivt. Kompendiet gör alltså inte anspråk på att ge någon översikt av denna i dess helhet.

Arbetet med att sätta sig in i lagbestämmelser och syftemålet med dessa underlättas ofta väsentligt, om man något känner till bakgrunden för desamma. Inom den begränsade ramen för föreliggande framställning har därför eftersträvat att inte blott redogöra för och i någon mån diskutera de ur hydroteknisk synpunkt viktigaste lagrummen, utan även för de bakomliggande motiven, och därigenom söka ge en uppfattning om hur förhållandena i vattenrättsligt avseende har utvecklats. I anslutning härtill har i vissa fall frågan om behovet av förtydliganden eller ändringar av gällande bestämmelser berörts.

Framställningen avser inte att ersätta själva lagtexten, i varje fall inte vid ett grundligare studium av de vattenrättsliga förhållandena. Härvid bör kompendiet och berörda lagrum gås igenom parallellt. För underlättande av en dylik genomgång har hänvisning till ifrågasvarande lagrum i ganska stor utsträckning skett.

Manuskriptet till kompendiet har granskats av vattenrättsdomare Gunnar Fredriksson och vattenrättsingenjör Arne Eriksson, Växjö, samt av lantbruksingenjör Rolf Kristofferson och ingenjör Anders Nylander, Uppsala. För denna värdefulla granskning vill jag här uttrycka min stora tacksamhet. De framförda förslagen till ändringar och tillägg har jag i görligaste mån inarbetat i kompendiet.

Uppsala i augusti 1966

Gunnar Hallgren

Innehåll

	Sid.
Inledning	1
Om torrläggning av mark	2
A. Dikning	5
1. Om upptagande av dike	5
2. Förhållandet mellan intressenterna	7
3. Avlopp genom väg	20
B. Vattenavledning	23
C. Invallning	25
D. Gemensamma bestämmelser	27
Syneförrättning	28
Om rätt till vatten	40
Byggande i vatten	42
Vattenreglering	46
Om grundvattentäkt	49
Om avloppsvatten	53
A. Avledande av kloakvatten	55
B. Kombinerade företag	58
C. Avledande av industriellt avloppsvatten	60
D. Gemensamma bestämmelser	62
Om ersättningar	63
A. Allmänna bestämmelser	63
B. Ersättning i pengar	65
C. Ersättning in natura	66
Vattendomstolarna	68
Om besiktning och handräckning	72
Slutbestämmelser	74
Litteratur	76

Inledning

Sedan gammalt brukar man skilja mellan lukrativ och defensiv vattenrätt. Såsom framgår av benämningarna omfattar den lukrativa vattenrätten reglerna för tillgodogörande av vatten för olika nyttiga ändamål -- som drivkraft, vattentäkter, flottleder etc. -- medan den defensiva vattenrätten innefattar reglerna för avvärjande av vattenskador å mark, t.ex. genom dikning eller invallning. Ur agronomisk synpunkt är det den defensiva vattenrätten, som tilldrar sig huvudintresset, ehuru självfallet även den lukrativa vattenrätten, i varje fall vissa delar därav, bör ägnas uppmärksamhet. Det må också nämnas, att ett och samma företag kan falla inom såväl den lukrativa som den defensiva vattenrätten, exempelvis en vattenreglering som utföres i syftemål att dels åstadkomma ett bättre utnyttjande av vattnet för kraftändamål, och dels bättre torrläggning av mark.

Nu gällande bestämmelser i vattenrättsligt avseende är sammanförda i vattenlagen, som tillkom 1918, med undantag för flottningslagstiftningen, som utfärdades 1919, och torrläggningsslagstiftningen, som tillkom 1920. Vattenlagen har sedermera i åtskilliga avseenden ändrats och kompletterats. De viktigaste av dessa ändringar behandlas i det följande i samband med de inom olika områden därtills gällande bestämmelserna.

Inledningsvis kan det vara lämpligt att ge en summarisk översikt av vattenlagens uppbyggnad och disposition. Den är indelad i 14 kapitel på följande sätt:

- Kap. 1 innehåller grundläggande bestämmelser om rätt till vatten;
- kap. 2 omfattar reglerna för byggande i vatten samt för tillgodogörande av grundvatten (vattentäkt);
- kap. 3 innehåller reglerna för vattenreglering, dvs. för att åstadkomma bättre hushållning med vattnet för kraftändamål, antingen utan eller i samband med torrläggning av mark;
- kap. 4 innehåller särskilda villkor beträffande större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar;
- kap. 5 behandlar allmän farled;
- kap. 6 innehåller reglerna för allmän flottled;
- kap. 7 behandlar torrläggning av mark genom dikning, vattenavledning och invallning;
- kap. 8 innehåller stadganden rörande avledning av kloakvatten och industriellt avloppsvatten;
- kap. 9 innehåller föreskrifter om skyldighet att utge ersättningar för skada på grund av åtgärd enligt vattenlagen;

kap. 10 omfattar reglerna för syneförrättning rörande flottleds-, torrlägnings- eller avloppsföretag;

kap. 11 innehåller bestämmelser om domstolar och rättegång i vattenmål.

De återstående kapitlen 12-14 innehåller bl.a. stadganden angående den s.k. vattenboken, om besiktning av företag enligt vattenlagen, ansvar för överträdelse av denna samt slutbestämmelser.

Eftersom huvudvikten i den följande framställningen lagts på den defensiva vattenrätten, har inte de olika kapitlen i vattenlagen behandlats i samma följd som de förekommer i denna, utan i en något annan och med hänsyn till studierna i ämnet lantbrukets hydroteknik bättre tillrättalagd ordning. Det har härvid varit naturligt att börja med kap. 7 rörande torrläggning av mark, samt sedan, med utgångspunkt härifrån, behandla övriga avsnitt i den omfattning som ur ämnets synpunkt ansetts erforderlig.

Om torrläggning av mark

På egen mark dikar var och en efter behag, dock med skyldighet att ersätta eller avhjälpa skada som därigenom kan uppstå för annan. Om diket behöver fortsättas över grannens mark, upphör emellertid denna frihet. Å andra sidan kan det bli nödvändigt att dika på annans mark för att kunna avleda vattnet från sin egen. Eftersom torrläggning av mark ofta blir företag som berör flera fastigheter, är det naturligt att behovet av rättsliga bestämmelser rörande dikning redan under äldre tid gjort sig gällande. Att man sedan gammalt haft detta klart för sig, framgår redan av de gamla landskapslagarna. Sålunda stadgades i Upplandslagen av år 1295, att om någon lade dike genom sitt gårde och mötte annan bys åkrar eller ängar eller annan byamark, och de som ägde byn inte ville släppa fram vattnet, skulle de ge vederlag åt den som därigenom led skada. Liknande bestämmelser återfinns man i Kristoffers landslag av år 1442. I 1734 års lag, som fortfarande kan sägas utgöra stommen i vårt rättssystem, stadgades att en nedanliggande by inte fick hindra vattnets avlopp från en ovanliggande, utan måste låta vattnet fortsätta genom sina egna marker. Om tvist uppstod, skulle domaren bestämma vardera byns deltagningsskyldighet. Genom senare lagstiftning har de av ett torrlägningsföretag berörda sakägarnas rättigheter och skyldigheter i olika avseenden närmare fastställts, först i 1879 års lag om dikning och annan avledning av vatten (vanligen kallad diknings-

lagen) och sedermera i vattenlagen av 1918.

Vattenlagen skiljer mellan dikning, vattenavledning och invallning. Gränsen mellan de båda förra är dock något diffus. Till dikning hänföres som regel upptagning av erforderliga avlopp, vanligen mindre sådana, för möjliggörande av detaljdikning av den mark som beröres av avloppet ifråga.

I vattenlagens begrepp dikning torde i princip böra innefattas varje åtgärd till vinnande av förbättrad torrläggning, förutsatt att åtgärden ej är att hänföra till vattenavledning eller invallning. Någon gräns nedåt torde sålunda knappast finnas; även detaljdikning, dvs. dränering, bör alltså enligt denna grundsyn inkluderas häri. Vattenlagens bestämmelser tar dock närmast sikte på sådana dikningsåtgärder, som till sina verkningar inte är begränsade till den dikandes egen mark utan även påverkar annans dikningsförhållanden. I följd härav brukar enligt hävdvunnen praxis i dikningsföretag endast medtagas avloppsdiken. Sedan är det en annan sak, att frågan om vad som är att hänföra till stamdike och till täckt avlopp inte är så alldeles klar. I åtskilliga dikningsföretag, särskilt under senare år, har dock sidodiken medtagits, som otvetydigt haft karaktär av täckdiksstammar. Det är sålunda möjligt att hittills tillämpade principer är på väg att luckras upp. Och dränering oberoende av fastighetsgränser skulle ur rationaliseringssynpunkt öppna ganska vida perspektiv.

Vattenavledningsföretag är oftast betydligt mer omfattande än dikningsföretag, och huvudkanalen har ävenledes som regel betydligt större dimensioner än vid dikning. Till vattenavledning hänföres 1) sänkning eller uttappning av sjö eller annan vattensamling, 2) fördjupning, utvidgning eller rätning av älv, å eller annat vattendrag och 3) avledande av vatten i andra fall från vattensamling eller vattendrag, allt i och för torrläggning av mark. Vidare hänföres till vattenavledning åtgärd för reglering av vattnets avrinning ur sjö eller annan vattensamling eller införande av nya eller ändrade bestämmelser beträffande vattenhushållningen vid befintlig byggnad i vatten, såvida dylik åtgärd huvudsakligen avser torrläggning av mark.

Som ovan nämnts, finns det ingen klar gräns mellan dikning och vattenavledning, och gränsdragningen faller sig därför ej sällan besvärlig för förrättningsmannen. Även smärre naturliga vattendrag, såsom rännil eller mindre bäck, är att beteckna som vattendrag i vattenlagens mening. Begreppet vattendrag torde emellertid inte böra begränsas till naturliga sådana, utan bör även inkludera konstgjorda vattendrag, exempelvis kanaler. Även vissa diken torde få anses utgöra vattendrag i

lagens mening och därmed falla under stadgandena för vattenavledning.

Såsom en allmän hållpunkt för om ett torrlägningsföretag skall hänföras till dikning eller vattenavledning skulle man kunna säga, att om avloppet är vattenförande även under vegetationstiden, torde företaget ofta vara att betrakta som vattenavledning, i motsatt fall som dikning. Härtill bör dock fogas den reservationen, att till vattendrag i lagens mening undantagsvis skall kunna hänföras större diken, exempelvis om speciella nederbördsförhållanden inom nederbördsområdet medför att diket torkar ut sommartid. Det kan tilläggas, att det ankommer på vederbörande förrättningsman att bestämma, till vilken kategori ett torrlägningsföretag skall hänföras.

Det må i detta sammanhang även nämnas att man i dikningslagen av år 1879 gjorde större åtskillnad mellan dikning och vattenavledning än vad som nu är fallet. Vid de diskussioner som föregick dikningslagen framhölls bl.a., att "åtgärder och företag som afse vattnets afledande för att befrämja jordens bördighet eller vinna ny mark för odling kallas dikning, när det är fråga om jordegarnes af lagen påbjudna skyldighet att befordra det i jordytan befintliga, för växternas näring obehöfliga eller hinderliga vattnets afrinnande efter markens naturliga lutning; med ordet vattenafledning hafva blivit betecknade de av lagen icke påbjudna, endast under vissa vilkor tillåtna företag, som afse att med våld eller konst åstadkomma vare sig aftappning eller sänkning af de stillastående vattnen eller ock de rinnande vattnens afledning i nya riktningar."

Invallning är ett nytt institut, som man före 1920 inte ansett tillrädligt att införliva med den svenska rätten, enär företagens ekonomiska risk förefallit vara för stor för att tvångsdelaktighet skulle kunna stipuleras. Förslag om att bestämmelser rörande invallning skulle ingå i 1879 års dikningslag förelåg, men till följd av erinringar mot förslaget, bl.a. från högsta domstolens sida, kom detta avsnitt att utgå. I denna fråga anförde statsministern bl.a. följande (statsrådsprotokollet den 24 jan. 1879): "I fråga om invallningsföretagen tvekar jag att för dem utan ett trängande behof, som jag tror i detta fall icke vara fullt ådagalagdt, tillstyrka medgifvandet av hittills för vår lagstiftning främmande tvångsrätter; hvarföre jag, med åberopande av hvad härom inom högsta domstolen vid förslagets granskning blifvit anfördt, anser stadgandena angående invallning böra ur förslaget uteslutas."

Då bestämmelserna om dikning är i princip tillämpliga även på vattenavledning och invallning, med vissa kompletterande bestämmelser för de båda sistnämnda. är det naturligt att börja med dikning.

A. Dikning

1. Om upptagande av dike

Den grundläggande regeln rörande rätten att upptaga dike har vi i 7:1, vari stadgas, att om någon för torrläggning av sin mark vill upptaga dike och mark som tillhör annan möter, då får denne ej hindra vattnets avlopp. Han är därjämte skyldig att, om för ändamålet dike å hans mark erfordras, tåla intrånget därav. För skada och intrång som vållas av dikningen skall ersättning gäldas efter i kap. 9 givna bestämmelser (se närmare härom i det följande under rubriken Om ersättningar).

Man bör här lägga märke till att vattenlagen inte nämner någonting om markens användning. I dikningslagen angavs som ändamål med dikning och annan vattenavledning endast jords odling eller förbättring. I vattenlagen göres likställighet beträffande all avledning av vatten för torrläggningens ändamål, vare sig torrläggningen sker till jordbrukets främjande eller i annat syfte. I nämnda lagrum har heller inte medtagits någon bestämmelse om till vilket djup ägaren av mötande mark är skyldig upplåta mark till dike. I dikningslagen var denna skyldighet inskränkt till torrläggning av mark till 4 fots djup. Särskilt med tanke på möjligheten att tillgodogöra torvmossar har det ansetts oriktigt att göra en sådan inskränkning i rätten att gå fram med dike över annans mark.

Ingen kan hindras att för torrläggning av sin mark leda vatten till annans dike. Bestämmelse härom finnes i 7:2. Sådan tilledning av vatten kan emellertid medföra, att diket behöver fördjupas, utvidgas eller på andra sätt ändras. Kostnaderna för sådan förändring skall delas mellan den ovanliggande och den nedanliggande efter samma bestämmelser som gäller för upptagande av nytt dike, och för vilka skall närmare redogöras i det följande. Därjämte kan ändringen föranleda ökad kostnad för diketets underhåll. Denna ökning skall fördelas på samma sätt som kostnaden för själva ändringen. Bestämmelser härom återfinnes i 7:33 och 7:34.

Även om ingen ändring av diket genom nedanliggande område sker, kan tillförandet av vatten från ovanliggande mark leda till ökad underhållskostnad av diket till följd av ökad slamansättning eller av annan orsak. I detta fall får den ovanliggande ensam svara för kostnadsökningen.

I 7:3 stadgas, att om dikning vållar olägenhet för nedanliggande mark och denna olägenhet kan avhjälpas genom dikning, så åligger det den dikande att ge sådan utsträckning av denna som är nödvändig för olägenhetens avhjälpan.

Denna paragraf förefaller klar och entydig. Icke desto mindre kan det vålla svårigheter med dess praktiska tillämpning. Det kan sålunda vara vanskligt att avgöra, huruvida någon olägenhet för nedanliggande mark verkligen förekommer. Detta har förrättningsmannen att taga ställning till. Någonstans nedåt måste ju ett dikningsföretag sluta. Vanligen sker detta på en plats där fallförhållandena är så goda, att fördjupning av avloppet nedströms platsen ifråga icke erfordras. Skulle kostnaden för olägenhetens avhjälpande genom dikning bli avsevärt större än det belopp vartill olägenheten kan skattas, är den dikande berättigad att i stället enligt reglerna i 9 kap. ersätta den skada som uppstår. Förhållandena kan givetvis också vara sådana, att det icke är möjligt att avhjälpa skadan, exempelvis på grund av att marken nedströms ligger så pass lågt i förhållande till recipienten, att erforderlig fördjupning av avloppet där icke är möjlig. I så fall är givetvis ersättning enda möjligheten att hålla markägaren skadeslös.

Dike skall jämlikt 7:4 till läge och sträckning utföras så att ändamålet med dikningen utan oskäligen kostnad vinnes med minsta intrång och olägenhet för annan. Samma sak gäller ifråga om dikets djup och beskaffenhet i övrigt. Allt efter vad som finnes lämpligast kan dike göras öppet eller täckt.

Kan dike utan väsentligt ökad kostnad eller svårighet för vattnets avlopp läggas i råskillnad, skall det läggas där, om endera grannen yrkar detta. I råskillnad skall halva diket tagas av vardera grannens mark.

Jord som uppkastas ur dike får läggas vid sidan av detta eller föras till lämpligt ställe i närheten. Jorden får dock ej läggas så att vattnets avrinnande hindras eller fara för ras uppstår. Om ägaren av den mark över vilket diket framdrages vill tillgodogöra sig den uppkastade jorden, har han rätt därtill, i motsatt fall äger den dikande att utan ersättning föra bort jorden. Schaktmassorna kan givetvis också medföra intrång för markens ägare. För dylikt intrång är markägaren berättigad till ersättning enligt bestämmelserna i 9 kap.

Vidare finns bestämmelser om att ifall dikning verkställs på annans mark, har markägaren rätt att själv utföra arbetet om han så önskar, detta såvida det kan ske utan olägenhet för de dikande. Denna bestämmelse torde dock numera sällan vara aktuell, eftersom arbetet i de flesta fall utföres maskinellt.

2. Förhållandet mellan intressenterna

Den väsentliga frågan beträffande förhållandet mellan deltagarna i ett gemensamt torrlägningsföretag är givetvis hur kostnaderna för dikningen skall fördelas. Innan bestämmelserna härutinnan i gällande vattenlag behandlas, kan det vara av intresse att undersöka vilka regler härför som gällde i tidigare lagstiftning.

I dikningslagen stadgades, att om någon för torrläggning av sin jord ville upptaga dike, så var var och en som hade nytta av detta skyldig att delta i dikningen. Dikningslagen föreskrev sålunda tvångsdelaktighet i ett dikningsföretag för den mark som berördes av detta. Däremot fanns inte anslutningsrätt, dvs. rätt för ~~annen~~ att påfordra en utvidgning av dikningen, så att han erhöll nytta av denna. Den som inte hade påfordrat dike, behövde dock ej vidkännas större deltagningskostnad, än som för hans del svarade mot nyttan av dikningen. I dikningslagen föreskrevs såsom ett ytterligare korrektiv mot missbruk av tvångsdelaktigheten, att ingen fick betungas med dikningsskyldighet utöver vad som fordrades för torrläggning av hans egen jord till 4 fots djup.

Dikningslagens regler kunde emellertid leda till säregna och praktiskt orimliga konsekvenser; en strikt tillämpning av bestämmelserna medförde sålunda bl.a. att de som ägde mark inom den övre delen av en dikessträcka, blev betungade med betydligt större deltagningsskyldighet än de som ägde mark inom den nedre delen av denna.

Till följd härav började man alltmer hävda intressegemenskapen, så att den överst belägna fastigheten inte skulle behöva bli hårdare belastad än de övriga. Denna intressegemenskap har i vattenlagen kommit till uttryck i 7:21, vari stadgas, att all mark för vilken dikningen medför båtnad och vars ägare däri skall taga del, utgör i avseende å företaget en samfällighet. Dikningssamfälligheten är varken en sammanslutning av dikningsintressenter eller ett sammanförande av dikessträckor utan en sammanfattande benämning på den mark som beröres av företaget. Ordet är nytt för vattenlagen; i dikningslagen förekom det icke.

Samfällighetsbegreppet sådant det definieras i vattenlagen utgör själva grunden för deltagningsskyldigheten. Någon begränsning av deltagningsskyldigheten med hänsyn till fastighetens läge föreligger sålunda i princip icke. Vissa betydelsefulla undantag från grundregeln finns dock, varom närmare i det följande.

Det kan tilläggas att samfällighetsprincipen tillämpas i vattenlagen inte endast i fråga om torrläggning av mark utan även i andra

fall, såsom vid vattenreglering samt ifråga om kloakledningar.

Enligt vattenlagen har en markägare rätt att under vissa förutsättningar påfordra utvidgning av dikningen, så att han erhåller nytta av densamma. Grundbestämmelsen återfinnes i 7:20, som har följande lydelse:

"Vill någon upptaga dike för torrläggning av sin mark och åstundar annan att för sin mark deltaga i dikningen, vare denne, såframt det är förenligt med dikningens ändamål och hinder ej möter till följd av markens beskaffenhet eller läge eller därav, att kostnaderna skulle oskäligt ökas, berättigad fordra, att åt diket gives det läge och djup samt dikningen i övrigt erhåller den utsträckning och omfattning, att största möjliga båtnad beredes hans mark.

Är dike, som någon vill upptaga, till båtnad jämför för annans mark, vare denne skyldig taga del i dikningen.

Vad ovan stadgats skall jämväl äga tillämpning ifråga om dike, som jämlikt 3 § skall upptagas till förebyggande av olägenhet för nedanliggande mark, dit vattnet ledes."

Sedan genom dessa stadganden angivits, vilka som skall deltaga i en dikningssamfällighet, innehåller de följande §§ bestämmelser om efter vilka grunder deltagarna i ett torrlägningsföretag skall bestrida kostnaderna för detsamma.

Den grundläggande bestämmelsen har vi i § 23, där det föreskrives, att delägare i dikningssamfällighet normalt är skyldig att taga del i kostnaden för samfällighetens torrläggning i förhållande till värdet av den båtnad hans mark därigenom beredes.

Frågan uppställer sig här omedelbart, vad som menas med båtnaden eller nyttan av ett torrlägningsföretag. Båtnaden är definierad i 7:22. Ursprungligen hade denna § följande lydelse:

"Med avseende å mark, vars nytta av torrläggning består i höjning av dess alstringsförmåga, skall såsom båtnad (jordförbättring) anses den genom företaget åstadkomna höjningen däri genom torrläggning intill ett djup av 1,2 m eller det större djup, vartill jordens ägare äskat torrläggning av densamma, så ock den ökade möjligheten till alstringsförmågans höjande på sätt nu sagts.

Med båtnad av marks torrläggning i andra fall förstås den värdeökning marken vinner genom torrläggning till det djup, varom i varje särskilt fall är fråga, ävensom genom den ökade möjligheten till torrläggning till nämnda djup.

Ej må till båtnad, som genom torrläggning beredes mark, hänföras för-
må som består däri att markens fruktbarhet minskas eller att de

klimatiska förhållandena eljest förändras."

I det anförda lagrunnet talas om höjning av markens alstringsförmåga, dvs. ökning av produktiviteten. Denna båtnad har sedan gammalt brukat benämnas alstringsbåtnad. Det förutsättes sålunda, att det bör föreligga någon viss relation mellan markytans höjdläge över bestämmande vattenyta och avkastningsförmågan. Det bör observeras att vattenlagen även talar om den ökade möjligheten till alstringsförmågans höjande, och att denna ökade möjlighet bör räknas såsom båtnad. I flertalet fall är ju upptagande av ett avlopp icke tillfylllest, utan därtill kommer vanligen en mer eller mindre omfattande detaljdikning. Innan sådan genomförts, kan båtnaden icke utnyttjas, men marken har erhållit en latent värdeökning genom att möjlighet till erforderlig detaljdikning föreligger, och denna ökade möjlighet räknas alltså såsom jordförbättring.

Hur båtnadsuppskattningen skall göras, går emellertid vattenlagen icke närmare in på. Det enda lagrunnet rörande denna fråga har vi i 10:60, vari stadgas att för uträkning av värdet å båtnad för mark genom dess torrläggning skall synemännen med tillämpning av de i 7 kap. 22 § stadgade grunder efter undersökning av den mark, varom fråga är, uppskatta marken såväl i dess skick före företaget som ock i det skick, vari den antages komma efter företagets genomförande. Det ankommer således sedan på vederbörande förrättningsman att själv taga ställning till hur båtnadsuppskattningen skall verkställas.

En fastighet kan emellertid öka i värde icke endast genom att dess avkastningsförmåga till följd av dikningen höjes. Särskilt under senare år har huvudsyftet med dikningsåtgärder i många fall inte så mycket varit att åstadkomma bättre torrläggning utan fastmer att genom att ersätta de öppna dikena med täckta avlopp åstadkomma bättre ägokonfiguration och därmed bättre bruksbetingelser. I senare fallet kan man visserligen icke tala om höjning av alstringsförmågan, men att åtgärden medför båtnad för fastigheten är uppenbart. Denna senare form av båtnad, som i motsats till alstringsbåtnaden brukar betecknas såsom bruksbåtnad, vållade förrättningsmännen en hel del bekymmer, eftersom den inte var omnämnd i vattenlagen och därför inte heller kunde medtagas vid båtnadsuppskattningen. Olika metoder för att inom vattenlagens ram kunna få med bruksbåtnaden samtidigt med båtnad i form av bättre torrläggning, dvs. alstringsbåtnad, torde ha praktiserats av förrättningsmännen under årens lopp. Samtidigt höjdes emellertid röster för att en lagändring i detta avseende måtte komma till stånd. I ett hösten 1944 avgivet betänkande med förslag angående den statsunderstödda torrläggningens verksamheten föreslog 1942 års torrläggningssakkunniga, att 7:22 skulle

ges en sådan lydelse, att brulningsbåtnaden fick medräknas. De sakkunniga skilde i sitt förslag mellan alstringsbåtnad (båtnad enligt gällande bestämmelser) och brukningsbåtnad (de genom företaget åstadkomna eller möjliggjorda bättre betingelserna för brukning av den mark som torrlades eller eljest berördes av företaget). Genom lag som trädde i kraft den 1 juli 1945 ändrades 7:22, så att såsom båtnad även fick räknas förmån av förbättrade betingelser för marks brukning eller användning för annat ändamål, varvid båtnad i avseende på marks brukning skulle anses såsom jordförbättring.

I det andra stycket av § 22 avses mark, som användes för annat ändamål än som jordbruksjord. Under andra stycket faller sålunda mark, som utnyttjas som torvtäkt, lertäkt, som tomtmark, torgplats, övningsfält osv. Med båtnad av marks torrläggning i detta fall förstås den värdeökning som marken vinner genom torrläggning ävensom ökad möjlighet för torrläggning till det djup, varom i det särskilda fallet är fråga. Här finns alltså ingen begränsning till visst djup, utan värdeökningen skall beräknas med hänsyn till det djup, vartill marken torrlägges eller kan torrläggas genom dikningen.

Förmånen av förbättrade klimatiska förhållanden och minskad frostländighet har ansetts så osäker och svårbestämbar, att hänsyn därtill icke ansetts böra tagas vid båtnadsuppskattningen. Det nå emellertid nämnas, att man tidigare torde ha haft en i viss mån annan grundsyn på frågan, vilket framgår därav att det funnits vissa fonder, från vilka anslag kunde erhållas till företag, som avsåg dikning i och för minskning av frostländigheten. Sedan 1926 har emellertid bidrag för nämnda ändamål icke lämnats. Orsaken härtill var de divergerande uppfattningar, som från sakkunnigt håll framförts rörande dikningens inflytande på marks frostländighet. Denna komplicerade fråga kan dock ännu icke sägas vara tillräckligt utredd.

Som ovan nämnts finns vissa undantag från bestämmelsen om att delägarna i en dikningssamfällighet är skyldiga att delta i kostnaden för samfällighetens torrläggning i mån av värdet å den båtnad som var och en därigenom erhåller. Dessa undantag från grundregeln skall här närmare diskuteras.

I 7:26 stadgas, att ingen kan tvingas att delta i kostnaderna för en samfällid dikning med större belopp än det skulle kosta honom att dika själv, detta oberoende av om han är sökande till företaget eller ej. Det är ju också ganska naturligt, att en dylik begränsning gjorts. Meningen med att man dikar gemensamt är givetvis att det skall bli billi-

stadgades i dikningslagen, att ingen fick betungas med dikningsskyldighet utöver vad som fordrades för torrläggning av hans egen jord till 4 fots djup. Detta torde bl.a. ha inneburit, att delägare ej fick åläggas att bidra med större belopp än det skulle kostat honom, om fråga endast varit om utdikning av hans egen mark till detta djup. Någon bestämmelse av motsvarande innebörd finns icke i vattenlagen. Stadgandet i 7:26 kan dock i viss mån anses vara en modifikation av deltagningsskyldigheten i dikningssanfällighet i riktning mot tidigare gällande regler.

En ytterligare modifiering av deltagningsskyldigheten i dikningssanfällighet har vi i 7:27, vari stadgas att delägare ej är skyldig att vidkänna större bidrag till kostnaden för dikningen än som svarar mot värdet å den båtnad hans mark därigenom beredes, såvida han icke är sökande till företaget. Likställd med sökande är den som förenar sig med honom om företaget eller för vinnande av ökad båtnad yrkat att företaget ges större omfattning än sökanden begärt. Samma princip gäller för övrigt även ifråga om vattenreglering (jämför 3:5).

Därjämte har vi i 7:24 en mycket viktig bestämmelse, som modifierar intresseegenenskapen så att en möjligast rättvis fördelning av kostnaderna skall åstadkommas. Särskilt vid större dikningsföretag förekommer det ofta, att vissa delar av sanfälligheten kan torrläggas för en lägre relativ kostnad (dvs. lägre kostnad per förbättringskrona) än sanfälligheten i dess helhet. I förarbetena till vattenlagen diskuterades frågan om uppdelning av ett torrläggningsföretag i olika avdelningar ganska ingående.

I motiven till ett år 1911 framlagt, icke antaget lagförslag framhölls sålunda, att förutsättningen för att en dikningssanfällighet skulle indelas i avdelningar var att de tekniska eller ekonomiska förhållandena ifråga om jordens torrläggning var väsentligt olika för olika områden av den i sanfälligheten ingående jorden. Med de tekniska förutsättningarna torde ha avsetts fallförhållanden och arbetssvårigheter; med ekonomiska förutsättningar torde ha åsyftats jordens förbättringsvärde. De sakkunniga som upprättade förslag till 1918 års vattenlag ansåg dock denna motivering för avdelningsbildning något oklar och föreslog att förutsättningarna härför borde anges på annat sätt. Enligt deras uppfattning borde visserligen en allmän betingelse för att olika områden av sanfälligheten skulle hänföras till skilda avdelningar vara den, att det kunde antagas att kostnaden i förhållande till båtnadsvärdet för torrläggning av ett viss område inom sanfälligheten skulle bli mindre, ifall ett annat område icke ingick i denna.

Men, fortsatte de sakkunniga, endast på den onständigheten, att ett område fick en mindre relativ torrlägningskostnad, om det torrlades utan samband med ett annat, kunde tydligen ej grundas någon föreskrift om indelning i avdelningar, som var praktiskt användbar. Detta skulle innebära att man i så gott som varje fall skulle bli tvingad att uppdelna marken i en otal massa avdelningar. Av praktiska skäl måste därför bildandet av avdelningar inskränkas till sådana fall, där naturliga förhållanden satt en mera skarpt markerad gräns mellan olika områden av samfälligheten.

En sådan naturlig skillnad mellan olika delar av samfälligheten bildades enligt de sakkunniga för det första därigenom att avloppet var uppdelat i olika grenar. Det markområde, varifrån vattnet avrann till en gren av ett dike, hade för sin torrläggning ej behov av en annan gren av detta. Om det kunde antagas, att ägarna av förstnämnda markområde skulle få en lägre relativ kostnad, om den mark varifrån vattnet avrann till den andra dikesgrenen, icke ingått i samfälligheten, borde områdena hänföras till olika avdelningar. Ägarna av det markområde, i vars intresse indelningen skedde, skulle härigenom undgå att betungas med kostnad för den andra dikesgrenen.

Såsom ett andra skäl för avdelningsbildning var det fallet, att viss del av dikningen på grund av arbetssvårighet eller annan orsak var förenad med särskilt stora kostnader. Det kunde t.ex. gälla att gå igenom en moräntröskel eller vara fråga om en bergskärning. En på detta sätt uppkommen större ökning av kostnaden på en begränsad sträcka verkade såsom en skillnad mellan olika områden av samfälligheten; områdena uppströms denna sträcka var för sin torrläggning beroende av att det ifrågavarande arbetet utfördes, de marker som var belägna nedanför densamma var däremot oberoende härav.

En tredje anledning till att en samfällighet skulle kunna indelas i avdelningar var att mellan skilda, till samfälligheten hörande områden fanns väsentlig olikhet i fallförhållanden, dvs. ett fallbrott. Markområdena ovanför detta borde sålunda kunna bli tillfredsställande torrlagda genom att endast en obetydlig del av diket nedanför fallbrottet upptogs. Skulle kostnaden för erforderligt avlopp nedanför fallbrottet vara hög i förhållande till båtnadsvärdet å den där berörda marken, var det givetvis till fördel för det ovanliggande området, att samfälligheten uppdelades i avdelningar. Omvänt kunde ju en sådan uppdelning vara till fördel för ägarna av det område som låg nedanför brytningspunkten, om torrläggningen av det ovanliggande området skulle draga en relativt hög kostnad.

Bestämmelserna om ett företags uppdelning i avdelningar har vi som nämnts i 7:24. I sin ursprungliga form hade detta lagrun följande lydelse:

"Erfordras för torrläggning av den till samfälligheten hörande marken särskilda grenar av diket eller är ned utförandet av viss del av dikningen förenade särskilt stora kostnader eller förefinnes mellan skilda till samfälligheten hörande områden väsentlig olikhet i fallförhållanden, och kan på grund härav antagas att kostnaden i förhållande till båtnadsvärdet för torrläggning av något område skulle bli mindre, därest annat område icke ingått i samfälligheten, skall för sådan jämkning som nedan sägs, den till samfälligheten hörande marken hänföras till särskilda avdelningar, allt efter som vattnet avrinner till olika grenar av diket eller till skilda, med hänsyn till särskilt hinder för dikningen eller genom större brytning i diket bottenlinje naturligen avgränsade dikessträckor."

Enligt detta lagrun måste sålunda något av följande trenne fall föreligga för att avdelningsbildning skulle kunna ske, nämligen 1) grenbildning, 2) arbetssvårighet eller 3) fallbrott. Det bör emellertid observeras, att det förhållandet att något av dessa fall förelåg, inte nödvändigt behövde innebära, att avdelningsbildning måste ske men däremot att undersökning rörande uppdelning av företaget på avdelningar författningssensligt skulle genomföras.

Redan ganska snart efter ikraftträdandet av 1920 års lag om torrläggning av mark kom emellertid den uppfattningen till uttryck, att lagens villkor för uppdelning av dikningssamfällighet i avdelningar blivit väl snävt avgränsade. Det var bl.a. i ett fall, som avdelningsbildning var motiverad, men där detta enligt 7:24 icke kunde ske. Det var det fallet, att upptagningen av en viss föreslagen dikessträcka ned avseende på förhållandet mellan kostnad och båtnad ställde sig synnerligen förmånlig för vederbörande intressenter, men där ovanliggande markägare fordrade diket utsträckning genom områden, där betydligt mindre areal per längdenhet dike berördes och där sålunda kostnaden per förbättringskrona blev avsevärt högre. Om ingen väsentlig skillnad i fallförhållanden förelåg, kunde de ursprungliga intressenterna tvingas till en "intresseegenenskap" som för dem var allt annat än önskvärd.

Genom lagändring 1953 har emellertid önskenål i dylikt avseende blivit tillgodosedda. Första stycket av 7:24 fick därvid följande ändrade lydelse: "Erfordras för torrläggning väsentlig olikhet i fallförhållanden eller andra naturförhållanden, och kan på

för torrläggning av något område skulle bli avsevärt mindre, därest avrinner till olika grenar av diket eller eljest till skilda med hänsyn till olikheterna avgränsade dikessträckor."

Genom denna ändring har sålunda 7:24 fått en innebörd, som närmar sig syftenålet med det tidigare, icke genomförda lagförslaget. Det är nu möjligt att genomföra avdelningsbildning, även om icke något av de tre ovan nämnda typfallen föreligger. Förrättningsmannen har sålunda mera fria händer än förut att med hänsyn till föreliggande förhållanden uppdelna ett torrlägningsföretag i avdelningar. Det bör också observeras, att enligt den nu gällande lydelsen skall kostnaden i förhållande till båtnadsvärdet för torrläggningen av ett område vara avsevärt mindre, därest något annat område icke ingår i sanfälligheten, för att avdelningsbildning skall komma till stånd. Tidigare måste avdelningsbildning genomföras, även om kostnadsskillnaden var obetydlig.

I andra stycket av 7:24 lämnas närmare bestämmelser om den kostnadsjämknings som skall ske mellan de olika avdelningarna: "Å avdelning som nu nämnts må icke på grund av stadgandet i 23 § anses belöpa större andel i kostnaden för företaget, än som svarar mot förhållandet mellan den beräknade kostnaden för torrläggning allenast av till avdelningen hörande mark, å ena, samt den beräknade kostnaden för sanfällighetens torrläggning, å andra sidan. Överstiger den beräknade kostnaden för avdelningens torrläggning den kostnad, som efter båtnadstalet skulle belöpa å till avdelningen hörande mark, därest till avdelningen hänfördes jämväl den till en eller flera andra avdelningar hörande marken, skall sistnämnda kostnadsbelopp anses såsom avdelningens torrlägningskostnad, dock att ej därigenom kostnaden för någon av de andra avdelningarna må höjas utöver denna avdelnings torrlägningskostnad, beräknad på sätt nu sagts."

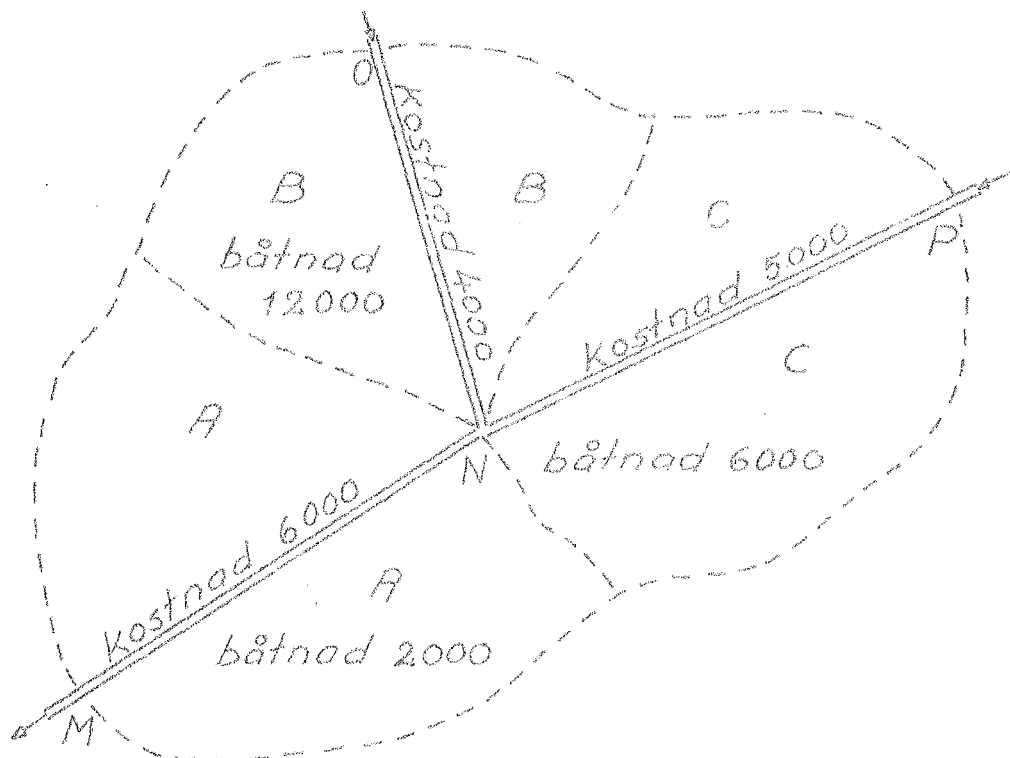
Innebörden av detta stycke är att om det blir billigare för två eller flera avdelningar att gå tillsammans, skall de göra detta. Men denna sammanslagning får icke öka någon av de andra avdelningarnas kostnad utöver deras egen. Med andra ord, varje avdelning skall söka få så låg kostnad som möjligt, men det får icke ske på bekostnad av någon av de andra avdelningarna i sanfälligheten.

Principerna för avdelningsbildning enligt 7:24 klarlägges nähända bäst genom ett par exempel.

Ex. 1.

Ett dikningsföretag antages omfatta fördjupning av dikena M-N, N-O och N-P med den sträckning som nedanstående skiss visar och be-

rörande omkring dessa belägna åkerområden. Med hänsyn till vattenföringen avses diken skola bibehållas öppna. Den jordförbättring som erhålles genom företaget är sålunda enbart alstringsbåtnad.

Enligt bestämmelserna i 7:24 måste här undersökas, huruvida avdelningsbildning skall ske. Det kan härvid bli fråga om att bilda avdelningarna A (mark som beröres av diket M-N), B (omkring diket N-O) och C (omkring diket N-P), eller någon kombination av dessa.

Kostnaden för hela företaget antages ha beräknats till 15.000 kronor, varav 6.000 för M-N, 4.000 för N-O samt 5.000 för N-P. Båtnaden antages ha uppskattats till sammanlagt 20.000 kronor, varav 2.000 kommer på område A, 12.000 på B och 6.000 på C.

Vi antar vidare att området A ligger så pass högt, att erforderlig torrläggning av detta kan erhållas genom ett för en kostnad av 2.000 kronor fördjupa diket M-N. Området B ligger något lägre, för torrläggning av detta måste dels sträckan N-O upptagas, och dels M-N till ett djup, som drager en kostnad av 4.000 kronor. Området C slutligen ligger mest sänkt; för torrläggning av detta kräves dels diket N-P och dels diket M-N upptaget till ett djup, som i förslaget beräknats kosta 6.000 kronor. Det är sålunda området C som blir bestämmande för djupet i och därmed kostnaden för diket M-N.

För överskådlighetens skull uppställles uppgifterna lämpligen i tabellform.

Avdelning	Båtnad	Egen torrläggingskostnad			Summa	Egen rel. kostnad
		M-N	N-O	N-P		
A+B+C	20.000	6.000	4.000	5.000	15.000	0,75
A	2.000	2.000	-	-	2.000	1,00
B	12.000	4.000	4.000	-	8.000	0,67
C	6.000	6.000	-	5.000	11.000	1,83
A+B	14.000	4.000	4.000	-	8.000	0,57
(A+C)	8.000	6.000	-	5.000	11.000	(1,38)

Relativa kostnaden för hela företaget (kostnaden per förbättringskrona) blir 0,75. Om avdelningen B dikas för sig själv, sänkes dennas kostnad till 0,67. Det är sålunda fördelaktigare för B att dika själv än att gå med i hela företaget. Högre relativ kostnad än 0,67 kan enligt 7:24 icke påföras B.

För A är det ingen fördel att dika själv (relativ kostnad 1,00) och ännu mindre för C. Däremot kan A gå tillsammans med antingen B eller C. Att gå ihop med C är emellertid för A ingen mening med, då höjes A:s relativa kostnad från 1,00 till 1,38. Däremot sänkes den från 1,00 till 0,57, om A går ihop med B. Detta är som synes till fördel för såväl A som B. (För B sänkes kvoten från 0,67 till 0,57.) Dessa båda områden bildar därför en egen avdelning av företaget, varefter C får svara för återstående kostnader. Dessa senare utgöres av kostnaden för N-P = 5.000 kronor samt av mellanskillnaden för M-N, 6.000 - 4.000 = 2.000 kronor. Relativa kostnaden för C blir sålunda $7.000 : 6.000 = 1,17$.

Det bör tilläggas att C aldrig kan yrka på att få gå samman med A eller, ännu bättre, att ingen avdelningsbildning skall ske, ehuru detta skulle vara förmånligare för C än att dika själv. Det enda C med bestämdhet kan hävda är, att relativa kostnaden för avdelningens torrläggning inte får överstiga 1,33, dvs. dess egna relativa kostnad.

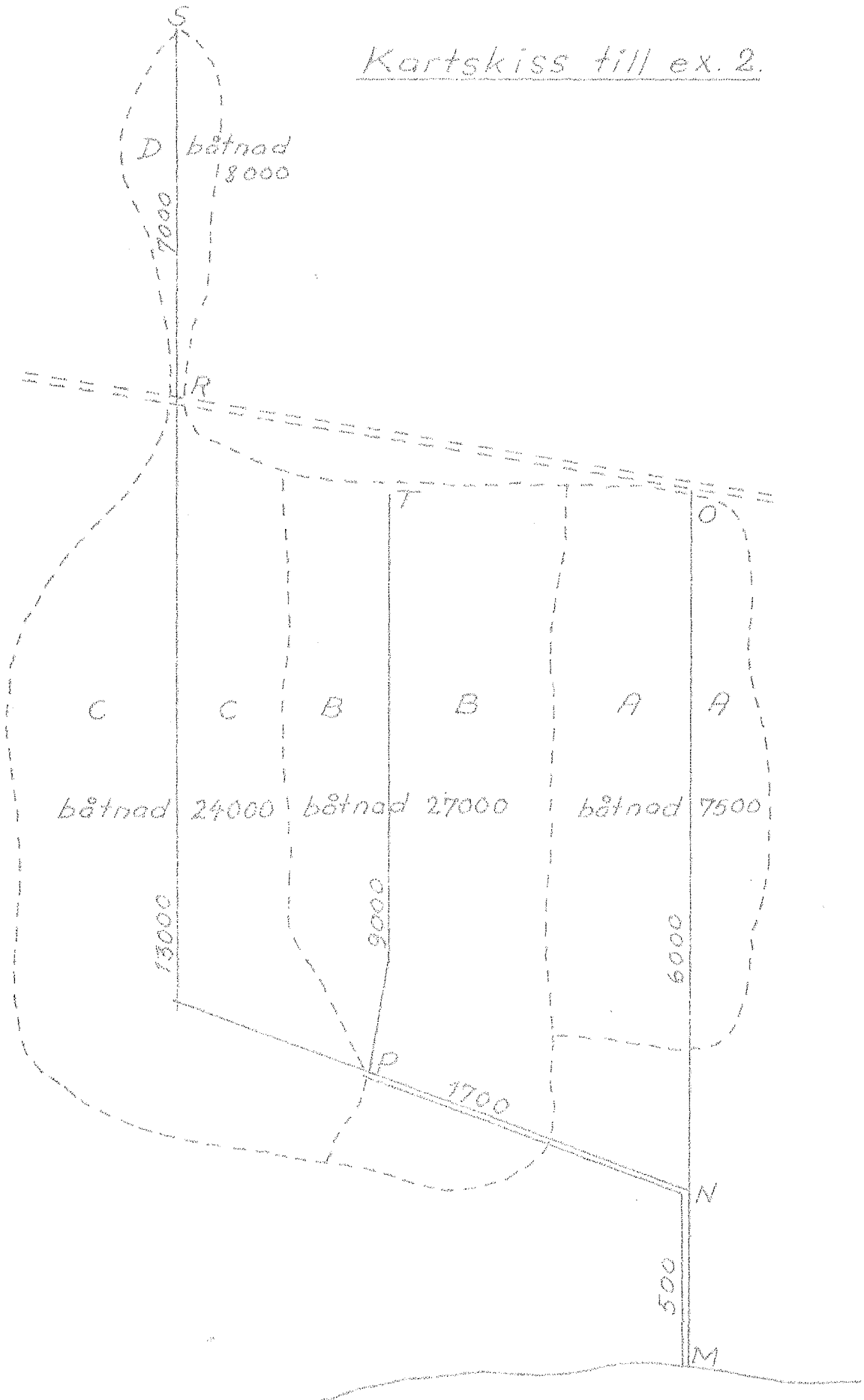
Slutresultatet blir sålunda att följande avdelningar bildas:

Avdeln.	Båtnad	Kostnad	Rel. kostnad
A+B	14.000	8.000	0,57
C	6.000	7.000	1,17

Ex. 2.

Ett dikningsföretag (projekterat under övningarna i lantbrukets hydroteknik) har den omfattning, som kartskissen på sid. 17 visar.

Kartskiss till ex. 2.

Dikessträckan M-N-P skall behållas öppen; övriga diken lägges igen. Grenbildning förekommer i punkterna N och P. Av denna anledning måste frågan om avdelningsbildning undersökas. Den beräknade kostnaden för respektive dikessträckor har angivits på skissen, likaså den för varje delområde uppskattade båtnaden (alstringsbåtnad + bruksningsbåtnad). Som synes är det en väsentlig skillnad i kostnaden per förbättringskrona för det norr om vägen belägna området D, än för det söder om denna liggande området C. Vid R är det ett ganska markerat fallbrott, vilket likaledes motiverar undersökning om avdelningsbildning. Även om inte fallbrott förefunnits, hade det emellertid med nuvarande lydelse av 7:24 varit möjligt att verkställa sådan. Det är som tidigare nämnts bl.a. på ett dylikt fall som lagtexten "andra naturförhållanden" är tillämplig.

Om man på samma sätt som i förra exemplet sammanställer kostnads- och båtnadssummorna, får man den bild av den ekonomiska situationen som nedanstående tabelluppställning visar.

Avdelning	Båtnad kronor	Egen torrläggingskostnad, kronor						Egen rel.kostnad	
		M-N	N-O	N-P	P-R	R-S	P-T		Summa
A+B+C+D	66.500	500	6.000	1.700	13.000	7.000	9.000	37.200	0,56
A	7.500	500	6.000					6.500	0,87
B	27.000	500		1.700			9.000	11.200	0,42
C	24.000	500		1.700	13.000			15.200	0,63
D	8.000					7.000		7.000	0,88
B+C	51.000	500		1.700	13.000		9.000	24.200	0,47
B+C+D	59.000	500		1.700	13.000	7.000	9.000	31.200	0,52

Vid undersökningen huruvida avdelningsbildning skall ske och vilka avdelningar som därvid skall komma till stånd är det lämpligt att börja vid utloppet. Den första frågan är hur det blir med området A. Eftersom rel. kostnaden för detta är högre än för den övriga delen, vilken kan dikas för en lägre rel. kostnad än den gemensamma (0,52 för B+C+D mot samfällda rel. kostnaden 0,56), är givetvis inte B+C+D intresserade av att gå samman med A, utan A måste gå för sig själv. Detta innebär dock inte, att A skall betala 6.000 + 500 kronor. Eftersom de andra inte vill gå ihop med A, måste de självfallet också bestrida alla kostnader för dikning av sin mark, dvs. även svara för de 500 kronor, som diket M-N kräver. Sålunda blir kostnaden för A 6.000 kronor och den rel. kostnaden, för denna avdelning 0,80.

Av samtliga områden har B den lägsta relativa kostnaden, 0,42. Samgående med C minskar inte denna. För avdelning B är det alltså fördelaktigast att själv bestrida erforderliga kostnader för sin torrläggning. Ingen kan heller påyrka att få gå samman med B. Detta betyder att B skall svara för kostnaderna för dels den egna sträckan P-T, dels för det med C och D gemensamma öppna diket N-P och dels också för den för samtliga gemensamma delen M-N, dvs. sammanlagt 11.200 kronor.

Det återstår sedan områdena C och D. Här kan, som ovan nämnts, C yrka att D skall svara för sin egen dikning, dvs. avloppet ned till vägen (sträckan R-S). Som nämnts är det ett relativt gott fall vid R. För området D:s vidkommande är det därför tillfyllest med en ganska obetydlig rensning av det tidigare öppna diket nedströms R. Några kostnader för denna rensning har inte medtagits i kalkylen. (Strängt taget skulle man här kunna helt avskilja området D, som därigenom inte längre skulle utgöra en del av samfälligheten utan bilda ett eget fristående dikningsföretag. Här har det dock varit naturligt att låta D ingå i företaget. Det bör tilläggas att ägarna till D var sökande till detta. Om sådant yrkande icke framställts, hade förmodligen den samfälliga dikningen kommit att sluta vid punkten R.)

I enlighet med bestämmelserna rörande avdelningsbildning bör D bilda en egen avdelning med relativa kostnaden 0,88. Avdelning D kan här icke göra anspråk på att få gå samman med C.

Kostnaden för C slutligen blir vad som återstår, dvs. kostnaden för den täckta ledningen P-R, 13.000 kronor (sträckan nedanför P har ju bekostats av B).

Något sannaförande av avdelningarna blir det alltså i föreliggande fall icke fråga om utan slutresultatet blir att det jämlikt 7:24 skall bildas fyra avdelningar A, B, C och D, med nedanstående båtnad, kostnad och rel. kostnad.

Avdeln.	Båtnad	Kostnad	Rel. kostnad
A	7.500	6.000	0,80
B	27.000	11.200	0,42
C	24.000	13.000	0,54
D	8.000	7.000	0,88
Summa	66.500	37.200	(0,56)

Det är välbetänkt att vid undersökningar och jämförelser rörande avdelningsbildning summera ner kostnads- och båtnadssummorna och därigenom få kontroll på att ingen post råkat bli utelämnad vid beräkningarna.

En delägare i en dikningssamfällighet som inte är sökande till företaget är berättigad att erlægga på honom belöpande kostnader med fördelning på visst antal år. På det icke inbetalade beloppet skall han dock betala skälig ränta.

Om dike behövs för torrläggning av oskiftad byamark eller annan samfällid mark, så äger envar av delägarna rätt att påfordra dikning. I kostnaderna för diket skall delägarna deltaga efter sin lott i samfälligheten.

Till kostnaderna för marks torrläggning (torrläggningskostnad) skall enligt 7:32 förutom arbetskostnaden jämväl räknas skadestånd och annan ersättning som föranledes av företaget. Däremot inräknas inte kostnaderna för förrättningen i torrläggningskostnaderna.

3. Avlopp genom väg

Vid torrläggning av mark kommer man ofta i beröring med intressen av utomstående natur. För att ett dikningsföretag skall kunna genomföras är det sålunda ej sällan erforderligt att vattenavlopp genom väg måste anordnas. Dylikt arbete skall verkställas av vägens ägare, såvida denne ej föredrar att överlämna det åt den dikande. Enligt 7:7 skall arbetet i princip bekostas av den dikande. Det föreligger dock vissa viktiga undantag för denna grundregel.

I 7:8 stadgas sålunda, att om allmän väg till den del, varom fråga är, har påbörjats efter den 1 januari 1880, är de väghållningsskyldiga pliktiga att vidkännas kostnaden för arbete som i 7 § avses, i den mån det erfordras för torrläggning till högst 1,2 m djup av åker eller äng, som jämväl vid tiden för vägens tillkomst varit att hänföra till sådant ägoslag; dock äger vad nu sagts icke tillämpning ifråga om bro eller annan byggnad i vatten, som verkställts i överensstämmelse med vattendomstolens besked.

För enskild väg gäller motsvarande bestämmelser, om den påbörjats efter den 1 januari 1921.

Anledningen till att vissa undantag gjorts från grundbestämmelsen, att den dikande skall bekosta vattengenomlopp, har varit den grundtanken, att en väg, vare sig den är allmän eller enskild, måste anläggas på ett sådant sätt, att den inte hindrar torrläggning av ovanliggande mark. Har vid anläggningen av en väg underlåtit att anordna nödiga trummor, har det sålunda ansetts böra ankomma på väghållaren att bekosta avlopp genom vägen, när ett torrläggningsföretag kommer till stånd. Att denna skyldighet ifråga om allmänna vägar ut-

sträcktes retroaktivt till att gälla även sådana vägar, som påbörjats under tiden 1880-1920, berodde dels på den uppfattningen, att om kostnaden lades på väghållaren, kom den att fördelas på ett så stort antal väghållningsskyldiga, att pålagan på den enskilde blev ringa i jämförelse med den minskning av dikningskostnaden, som på detta sätt bereddes de dikande, och dels på att uppfattningen, att åkerjord borde torrläggas till ett djup av 1,2 m kunde anses ha trängt igenom i och med införandet av 1879 års dikningslag.

Det kan vara skäl att här något närmare granska uttrycket "den del varom fråga är." Härmed åsyftas givetvis vägtrumman. Uttrycket "påbörjats" får dock inte tagas alltför bokstavligt. Skyldighet för väghållaren att bekosta avlopp genom vägen föreligger sålunda icke blott för vägar och därtill hörande broar, trummor etc., som tillkommit efter den kritiska tidpunkten, utan även för sådana brotrummor, som efter denna varit föremål för genomgripande ombyggnad. Däremot betraktas inte vanliga reparationer som ombyggnad. För att ombyggnad av en bro eller en trumma skall anses ha ägt rum, bör den ha rivits upp från grunden. Endast ombyggnad av ovandelen torde alltså böra betraktas som reparation. En annan sak är att det kan vara förenat med svårigheter att fastställa, om en bro eller trumma verkligen varit föremål för ombyggnad efter tidpunkten ifråga. Detta är de dikandes uppgift att söka reda ut. Lyckas de inte härutinnan, återstår inte annat än att dikningsföretaget måste betala ombyggnaden. Bevisskyldigheten ligger givetvis på de dikandes sida.

Liknande bestämmelser som för vägar, och i viss mån strängare sådana, finnes för avlopp genom järnvägar, dit i detta sammanhang också räknas spårvägar, för vilka särskild banvall är anlagd. Om det för torrläggning av mark är nödvändigt att avlopp genom järnvägs banvall anordnas, eller att befintligt avlopp fördjupas eller utvidgas, är järnvägens ägare pliktig att utföra arbetet samt i regel också bekosta detta (7:9-10). Om järnvägstrumman byggts eller omlagts efter den 1 januari 1921, är sålunda järnvägens ägare skyldig att bekosta varje avlopp genom banvallen, oavsett dikesdjupet och syftemålet med torrläggningen. Har trumman byggts före 1921, är dock hans skyldighet härutinnan begränsad till sådan omläggning av denna som kräves för torrläggning av mark till högst 1,2 m djup, om marken vid järnvägens byggande utgjordes av åker eller äng.

En modifikation av dessa bestämmelser göres emellertid i 7:11. För att den skyldighet som åvilar järnvägens ägare icke skall bli alltför betungande, finns det möjlighet för honom att redan i sam-

band med järnvägens anläggning genom särskild förrättning få på ett bindande sätt fastslaget, vilka avlopp han skall anses skyldig att anordna. Bestämmelser härom finnes i en särskild lag av den 11 juni 1920. Om järnvägens ägare framlägger en fullständig plan med beskrivning över järnvägens läge och vattenavloppen genom dess banvall, och planen hålles tillgänglig för granskning genom vederbörande vattenrättsdomares försorg, så är järnvägens ägare sedermera visserligen skyldig att bekosta trumma för torrläggning, men dock endast till 1,2 m djup. Detta gäller å andra sidan inte endast åker och äng utan även annan mark. Underlåter järnvägens ägare att lägga fram någon sådan plan, är han efteråt enligt 7:10 skyldig att bekosta varje avlopp, oavsett djupet.

Om järnvägens ägare så önskar, kan han även påkalla syneförrättning. Vid denna förrättning har sakägare tillfälle att framställa de yrkanden vartill de kan finna anledning. Har syneförrättning verkställt, är järnvägens ägare efteråt befriad från varje bekostande av avlopp genom järnvägen. Detsamma gäller om brotrumman byggts i enlighet med vattendomstols besked.

Enligt ovan anförda lagrum har en dikande inte rätt att påkalla avlopp genom väg eller järnväg, förrän sådant avlopp verkligen behövs, även om den dikande själv skall bekosta detta. I det fall att kostnaden skall bestridas av den dikande, är det tydligt att den skulle kunna bli betydligt mindre, om han finge ordna avloppet i samband med byggandet eller ändringen av vägen eller järnvägen än om det skall upptagas efteråt. En förmån har i detta fall beretts den dikande. Bestämmelser härutinnan finns i 7:13. Om allmän väg på landet eller järnväg med därtill hörande broar och trummor skall byggas eller ändras, och en markägare innan arbetet påbörjas fordrar, att för markens framtida torrläggning vattenavlopp anordnas genom vägen eller järnvägen i enlighet med av honom framlagd plan, som upprättats av sakkunnig person, åligger det väghållaren respektive järnvägens ägare att utföra detta avlopp. För den fördyring av anläggandet och underhållet av vägen eller järnvägen, som föranledes av vattenavloppet, skall väghållaren respektive järnvägens ägare ha ersättning. Om anordnandet av avloppet i enlighet med planen underlåtes, och torrläggningsföretaget sedermera kommer till utförande med åtföljande sannolikt betydligt högre kostnad för avloppet, får större kostnad än nämnda fördyring inte åläggas den dikande, även om avloppet jämligt vattenlagens bestämmelser skulle ha bekostats av honom.

Det kan givetvis inträffa, att kostnaden för exempelvis ombyggnaden av en bro drager väsentligt högre kostnader än värdet av den båtnadsminskning som föranledes av att ombyggnaden i fråga icke kommer till stånd. För att hindra att oskäligen höga kostnader för dylika åtgärder skall behöva nedläggas, finnes i 7:17 bestämmelse om att ifall kostnaden för åtgärden är avsevärt större än den skada som uppstår genom att arbetet icke kommer till stånd, är han fri från skyldighet att bekosta dylikt arbete där han hellre vill ersätta skadan. Samma gäller för övrigt även i fråga om andra skador vilkas avhjälpande skulle draga avsevärt högre kostnader än det belopp vartill olägenheten kan skattas (jfr 7:3 sista stycket).

Enligt 7:17 skall som nämnts kostnaden vara avsevärt större än skadan, för att detta lagrum skall kunna tillämpas. Det finns dock exempel på att de dikande tilldömts ersättning och sålunda den erforderliga ombyggnaden av brotrummor icke kommit till stånd, trots att skillnaden mellan kostnad och skada icke varit särskilt stor. Å andra sidan har det ej sällan förekommit att ägaren till väg eller järnväg bekostat för markens torrläggning erforderlig ombyggnad av en brotrumma, trots att kostnaden varit betydligt högre än skadan, och sålunda vederbörande med åberopande av 7:17 varit berättigad att i stället ersätta skadan.

En annan fråga borde kanske i detta sammanhang beröras. Visserligen åligger det de dikande att bekosta ombyggnaden av en brotrumma, som är byggd före 1880. Det skulle dock innebära en oskäligt hård belastning på de dikande, om de i enlighet med gällande bestämmelser själva skulle bekosta ombyggnaden av en gammal fallfärdig bro, som vägförvaltningen inom ganska snar framtid ändå är tvungen att företaga. I dylika fall brukar vanligen överenskommelse mellan parterna träffas rörande en lämplig fördelning av kostnaderna för ombyggnaden i fråga. Det må dock påpekas, att de dikande icke kan tvinga vederbörande att verkställa ombyggnad eller helt eller delvis bekosta densamma, utan denne kan med hänvisning till bestämmelserna vägra detta. I så fall torde heller icke dikningsföretaget komma till utförande förrän ombyggnaden verkställts.

B. Vattenavledning

Som tidigare nämnts är bestämmelserna om dikning i princip tillämpliga även på vattenavledning. Vad som skall hänföras till vattenavledning har tidigare berörts. Utöver vad som stadgats i fråga om

dikning finns dock vissa speciella bestämmelser beträffande vattenavledning (7:38-47).

Om genom ett vattenavledningsföretag vattenförhållandena i vattendrag, sjö eller annan vattensamling ändras till men för annans egendom, är enligt 7: 38 företaget ej tillåtligt, såvida icke nyttan därav, efter avdrag av kostnaden för dess genomförande, befinnes överstiga skadan och intrånget på annans egendom. Vid sådan jämförelse skall förlust av tillgodogjord och därmed likställd vattenkraft samt skada eller intrång på fiskeverk och bevattningsanstalt ävensom därmed jämförlig inrättning räknas två gånger. För skada och intrång skall ersättning givas efter bestämmelserna i 9 kap. (Ann. Med bevattningsanstalt torde närmast avses översilningsanläggning eller liknande. Bestämmelsen synes dock vara tillämplig även på bevattningsanläggning i modern mening, dvs. bevattning genom besprutning.)

Skadan och intrånget på egendom som tillhör den, för vars räkning företaget sker, räknas såsom kostnad.

Om ett vattenavledningsföretag skulle ha till följd att större fabrik eller annan anläggning, varav många har sitt uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas eller att fiskerinäring av större betydelse lider väsentligt förfång, får åtgärden icke genomföras, även om företaget enligt 7:38 skulle vara tillåtligt. Detsamma gäller där genom en dylik åtgärd skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, att väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara.

Å andra sidan äger Konungen på hemställan av vattendomstolen lämna medgivande till företaget, om detta skulle vara av synnerlig betydelse för bl.a jordbruksnäringen, även om hinder mot detsamma skulle möta genom bestämmelserna i 7:38.

En betydelsefull skillnad mellan dikning och vattenavledning föreligger med avseende på deltagningsskyldigheten. Det stadgas nämligen i 7:44, att i fråga om företag, som avser sänkning eller urtappning av sjö, gäller icke tvångsdelaktighet, såvida icke mer än hälften av den beräknade båtnaden av företaget faller på sökanden och de som förenat sig med honom. Visserligen kan företaget komma till stånd, även om icke de sökande är i majoritet, men tvångsdelaktighet föreligger i så fall icke. Anledningen till att vattenlagen föreskriver båtnadsmajoritet bland de sökande till ett sjösänkingsföretag torde bl.a. vara den, att ifråga om ett företag av denna art, som ofta blir av för bygden genongripande karaktär, bör det vara ett tydligt mani-

festerat önskemål från ortsbefolkningens sida, att företaget kommer till stånd.

Har vattenavledning verkställtts efter den 1 januari 1921 utan föregången prövning, är den, för vars räkning arbetet skett, bevisningsskyldig med avseende på de före arbetets utförande rådande förhållandena i vattnet (jfr 2:26).

Frågor om vattenavledningsföretag skall som regel prövas genom syneförrättning enligt 10 kap. vattenlagen (närmare härom i det följande). Om företaget gäller sjösänkning m.m., skall synemännens utlåtande underställas vattendomstolens prövning.

C. Invallning

Om någon för sin marks torrläggning vid eller i vattendrag, sjö eller annan vattensamling eller havet vill göra vall eller annan byggnad eller skydd mot vattnet, gäller därom i stort sett samma bestämmelser som för vattenavledning. Därjämte skall vissa bestämmelser lända till efterrättelse (7:49-55). Dessa bestämmelser innehåller bl.a. följande.

Tvångsdelaktighet föreligger endast i det fallet, att mer än hälften av den beräknade båtnaden faller på egendom, som tillhör sökanden och den som förenat sig med honom om företaget (alltså samma regel som ifråga om sjösänkning).

Om det i en invallningssamfällighet ingår mark, som uppenbarligen kan torrläggas med mindre kostnad genom dikning eller vattenavledning, skall markägare, som icke är sökande, ej påföras större beräknad kostnad för invallningen än den som kan antagas ha förekommit, därest han torrlagt sin mark genom dikning eller vattenavledning.

Om mark som invallats sedermera kommer att ingå i ett annat torrlägningsföretag, skall dess ägare deltaga i kostnaderna för det nya företaget i mån av den båtnad som marken genom detsamma beredes utöver vad som skett genom invallningen. Om båtnad genom torrläggning av marken inte vinnes, men kostnaderna för vidmakthållande av invallning eller för drift av pumpverk minskas, är den invallade markens ägare skyldig att i mån härav bidra till kostnaderna för det nya företaget, dock högst med hälften av det belopp, vartill hans kostnadsminskning beräknas uppgå. Han förvärvar emellertid ej härigenom delaktighet i det nya företaget, och blir följaktligen inte heller skyldig att framtidigt deltaga i några kostnader för detta.

Enligt 7:54 är delägare i invallningsföretag, som icke är sökan-

de, berättigad påfordra, att all honon tillhörig mark, som ingår i samfälligheten, löses för företagets räkning med belopp som i 9:49 angivits, dvs. motsvarande markens värde före företagets genomförande. Det kan vara av intresse att här något närmare utveckla denna fråga.

Enligt dikningslagen hade en deltagare i ett vattenavledningsföretag rätt att avsäga sig båtnaden, om han icke var sökande till företaget. Genom utbrytning av så mycket av den förbättrade jorden, som motsvarade hans båtnad, kunde han erhålla befrielse från delaktighet i företaget. Den utbrutna jorden tillföll företaget.

Frågan om båtnadsavsägelse diskuterades ingående av de kommittéer, som verkställde förarbetena till vattenlagen. Det framhölls härvid att båtnadsavsägelsen i en del fall medfört vissa, ej beräknade konsekvenser. Det torde sålunda ofta ha förhållit sig så att den ende, som med ekonomiskt resultat kunde bruka den utbrutna jorden, var dess förre ägare. Detta hade i sin tur ej sällan haft till följd, att denne, efter att en tid ha arrenderat området ifråga, sedermera återköpt detsamma, förmodligen till ett förhållandevis lågt pris.

Dylika erfarenheter av avsägelseserätten, ävensom det förhållandet, att enligt de sakkunniga denna endast i undantagsfall torde ha utnyttjats, ledde till att avsägelseinstitutet icke medtogs i vattenlagen. I ett fall finns det emellertid på visst sätt kvar, nämligen ifråga om invallningar. Visserligen är det enligt 7:54 icke fråga om båtnadsavsägelse i dikningslagens mening (dvs. utbrytning av jord motsvarande båtnaden), utan här kan vederbörande markägare fordra, att all den honon tillhöriga marken som beröres av företaget inlöses, men grundsynen torde dock vara ungefär densamma.

Orsaken till att man behållit denna särbestämmelse ifråga om invallningar torde vara den, att man med hänsyn till det ekonomiska resultatet ansett dem vara så pass osäkra, att ett särskilt skydd borde finnas för den, som icke frivilligt ville ansluta sig till företaget. (Jfr här vad ovan anförts rörande invallningar vid tidpunkten för dikningslagens tillkonst.) Den möjlighet som enligt 7:54 föreligger för en icke sökande att befrias från deltagningskyldighet i ett invallningsföretag, torde dock sällan ha utnyttjats.

Beträffande invallning i eller vid sjö eller vissa andra vattendrag skall liksom vad fallet är ifråga om sjösänkning synemännens utlåtande underställas vattendomstolens prövning.

D. Gemensamma bestämmelser

Om talan mot syneförrättning inte inom viss tid anhängiggjorts vid vattendomstol, och det av synemännen avgivna utlåtandet ej skall underställas vederbörande vattendomstols prövning, går detta enligt 10:75 i verkställighet i den ordning som för laga kraft ägande don är stadgad. Innefattar synemännens utlåtande medgivande till torrlägningsföretaget, är detta medgivande i princip gällande mot envar, såväl vad angår rätten att utföra företaget och för framtiden bibehålla dike och annan anläggning som beträffande delaktigheten i företaget. Samma sak gäller givetvis om utlåtandet underställts vattendomstolens prövning och domstolen lämnat medgivande till företaget.

Det kan givetvis inträffa, att ett företag kan medföra skada eller intrång utöver vad av synemännen eller domstolen förutsetts. Den som lider sådan skada eller intrång, är enligt 7:57 berättigad att utan hinder av att utlåtandet vunnit laga kraft framställa anspråk på ersättning härför. Sådant anspråk skall dock för att kunna upptagas till prövning anmälas hos vattendomstolen inom fem år, eller den längre tid, högst 12 år, som i synemännens utlåtande eller domstolens beslut må hava föreskrivits, räknat från den för företagets fullbordande föreskrivna tiden.

Om skadan eller intrånget är betydande, kan den skadelidande inom nämnda tid hos vattendomstolen föra talan om ändrade föreskrifter rörande skötseln av företaget. Han kan också begära att på företagsdeltagarnas bekostnad vidtaga sådana åtgärder, som utan att förnärma tredje mans rätt eller för företaget medföra väsentlig olägenhet är ägnad att förebygga eller i största möjliga mån minska skadan eller intrånget för framtiden.

Enligt 10:62 har synemännen att bl.a. bestämma den tid, inom vilken ett torrlägningsföretag i dess helhet bör vara slutfört. Den tid är i regel minst två och högst tio år. Om företaget icke utförts inom den angivna tiden, är frågan om företaget förfallen. Om giltigt skäl för dröjsmål visas eller genom företagets inställande synnerligt men skulle uppstå, kan dock vattendomstolen före nämnda tids utgång på ansökan bevilja anstånd med fullbordandet på högst tio år.

Om det skulle visa sig, att visst arbete som i utlåtandet eller beslutet rörande företaget föreskrivits, är obehövt, eller skulle det till följd av oförutsedd arbetssvårighet eller av annan dylik or-

sak erfordras jämkning av de neddelade bestämmelserna för företagets utförande, äger vattendomstolen på ansökan av deltagare i företaget att föreskriva dylik jämkning ävensom i övrigt vidtaga den ändring i bestämmelserna rörande företaget, som därav kan vara påkallad.

Det bör sålunda observeras, att man inte utan vidare kan göra avvikelser från den av synemännen upprättade planen. Inte heller efteråt får man göra några ingrepp, som skulle innebära en ändring av de för företaget gällande föreskrifterna. Ett praktiskt exempel härpå är följande. I utlåtandet rörande ett öppet avlopp brukar föreskrivas, att dämning i avloppet nå på inga villkor tålas. Om man sedermera under viss del av året genom dylik dämning skulle vilja anordna bevattning i form av grundvattenuppdämning, måste man inhänta vattendomstolens tillstånd härtill.

Om en fastighet inom samfälligheten efter det medgivande till torrlägningsföretag lämnats har övergått till ny ägare, är denne i princip pliktig att på samma sätt som den föregående ägaren taga del i kostnaderna för företaget. Skulle den föregående ägaren ha försummat att verkställa arbete, som ålagts honom i fråga om företagets utförande eller underhåll, är den nye ägaren skyldig att fullgöra vad sålunda har eftersatts.

För ett i laga ordning medgivet torrlägningsföretag skall enligt 7:61 utses en styrelse. Närmare bestämmelser om styrelsen återfinnes i de båda följande §§ samt i 3:15, 17-21. Innan styrelsevalet annäls hos länsstyrelsen, får i princip arbete ej ske å annans mark eller eljest åtgärd till förfång för annan vidtagas.

Deltagarna äger vidare att antaga stadgar för företaget. Dessa stadgar blir dock ej giltiga, förrän de fastställts av länsstyrelsen.

Rätten att handhava företagets angelägenheter utövas på sammanträde med deltagarna. Vid sådant sammanträde har deltagare rösträtt efter sitt delaktighetstal i företaget. Ingen får dock utöva rösträtt för mer än en fentedel av deltagarnas sammanlagda, vid sammanträdet företrädda andelstal.

Syneförrättning

Med syneförrättning enligt vattenlagen menas handläggning av ett företag eller en åtgärd i överensstämmelse med därom i vattenlagen givna bestämmelser. Dessa bestämmelser återfinnes i 10 kap. Paragraferna 1-31 behandlar frågan om syneförrättning rörande all-

nän flottled (6 kap.), nedan återstoden av kapitlet innehåller bestämmelser om syneförrättning rörande vattenreglering (3 kap.), torrläggning av mark (7 kap.) samt kloakledningar (8 kap.). Syneförrättning rörande företag enligt 6 kap. skall här ej behandlas. Vissa bestämmelser är dock gemensamma för samtliga slag av syneförrättningar.

Innan de för syneförrättning gällande bestämmelserna genongås, skall först frågan om behörighet att handlägga sådan förrättning något beröras, eftersom detta spörsmål är av väsentlig betydelse ur agronomisk synpunkt.

Till handläggande av syneförrättning rörande företag, som i 7 kap. avses, skall enligt 10:32 första mon. förordnas statens lantbruksingenjör eller annan, efter ty särskilt finnes eller kan vara stadgat, därtill behörig tjänsteman eller ock annan person, vilken på grund av avlagda kunskapsprov och praktisk erfarenhet i hithörande ämne av Konungen förklarats behörig att hålla dylik förrättning. Detsamma gäller enligt andra mon. av nämnda § ifråga om vattenreglering, vars huvudsakliga ändamål är torrläggning av mark.

Skall vattenreglering ske huvudsakligen för beredande av ökad möjlighet att utnyttja vattenkraft, skall enligt 10:32 tredje mon. till förrättningsman förordnas person, som på grund av avlagda kunskapsprov och praktisk erfarenhet i avseende å byggande i vatten och därmed sammanhängande ämnen av Konungen förklarats behörig att hålla dylik förrättning.

Till handläggande av syneförrättning rörande avledande av kloakvatten eller industriellt avloppsvatten enligt 8 kap. skall enligt 10:32 fjärde mon. förordnas person, som på grund av avlagda kunskapsprov och praktisk erfarenhet av Konungen förklarats behörig att hålla sådan förrättning. Är det fråga om företag av mindre omfattning och enkel beskaffenhet och detta ej kan antagas beröra motstående intresse av någon betydelse, kan dock förordnande meddelas jämväl annan i dylika frågor förfaren person, vilken synes lämplig.

Till handläggande av syneförrättning rörande företag enligt 7 kap. är sålunda enligt 10:32 1 och 2 mon. lantbruksingenjör generellt behörig. Även annan person kan enligt en kunglig kungörelse av den 17 oktober 1941 erhålla dylik behörighet. Sådan behörighet har dock hittills meddelats ytterst sparsamt. Däremot har en mera begränsad behörighet att handlägga syneförrättning rörande företag enligt 7 kap. vattenlagen sedan mitten av 1940-talet i viss omfattning meddelats.

Enligt kunglig kungörelse av den 25 maj 1945 kunde sålunda för handläggande av syneförrättning rörande sådant dikningsföretag enligt 7 kap. vattenlagen, varmed avsågs att upptaga avlopp för täckdikning, där företaget var av mindre omfattning och enkel beskaffenhet och ej kunde antagas beröra notstående intressen av någon betydelse, till förrättningsman förordnas hos hushållningssällskap anställd jordbrukskonsulent, som avlagt fullständig avgångsexamen från lantbrukshögskolans jordbrukslinje, tjänstgjort minst ett halvt år som biträde hos lantbruksingenjör och minst tre år i större täckdikningsverksamhet hos hushållningssällskap samt med godkänt vitsord genogått av staten anordnad fortbildningskurs i till jords torrläggning hörande ämnen.

Denna kungörelse ersattes av en ny sådan av den 12 mars 1954, enligt vilken till förrättningsman för handläggande av syneförrättning rörande sådant dikningsföretag enligt 7 kap. vattenlagen, varmed avsågs att upptaga avlopp för täckdikning, kunde, där företaget var av mindre omfattning och enkel beskaffenhet samt ej berörde notstående intresse av någon betydelse, förordnas hos lantbruksnämnd anställd lantbrukskonsulent eller hos hushållningssällskap anställd jordbrukskonsulent, som av lantbruksstyrelsen förklarats behörig att hålla dylik förrättning. Behörighet i närnt avseende kunde av lantbruksstyrelsen tilldelas sådan lantbrukskonsulent eller jordbrukskonsulent, som avlagt agronomexamen och genom praktisk och väl vitsordad erfarenhet förvärvat grundlig kännedom om planläggning av täckdikningsföretag och därtill hörande avlopp och som därjämte med godkänt vitsord genogått av staten anordnad fortbildningskurs i ämnen som rörde torrläggning av jord, eller ock visat sig besitta motsvarande teoretiska kunskaper.

Sistnämnda kungörelse upphävdes den 1 december 1961 genom en ny kungörelse (SFS 1961:589). Enligt denna gäller att till förrättningsman vid syneförrättning rörande sådant dikningsföretag enligt 7 kap. vattenlagen, som huvudsakligen avser torrläggning av mark för jordbruksändamål, nå kunna förordnas - förutom lantbruksingenjör och den som genom särskilt beslut av Kungl. Maj:t enligt 10 kap. 32 § första men. vattenlagen förklarats behörig att hålla dylik förrättning - jämväl sådan tjänsteman, som dels antingen avlagt agronomexamen med betyg i lantbrukets hydroteknik eller genogått lägst tvåårig av lantbruksstyrelsen godkänd kurs i väg- och vattenbyggnadsteknik vid tekniskt institut, dels genogått särskild genom lantbruksstyrelsens försorg anordnad kurs i handläggande av förrättningar av ifrågavarande

de slag och dels genom väl vitsordad tjänstgöring vunnit grundlig kännedom om planläggning av dikningsföretag.

Då någon vill påkalla förrättning i och för torrläggning av mark, har han att göra ansökan om förordnande av förrättningsman. Vem som skall göra denna ansökan frangår av 7:36. I denna stadgas, att om någon för torrläggning av sin mark vill upptaga dike å annans mark eller leda vatten till annans dike eller eljest begagna sig av rättighet som onförmäles i 7:1-19, skall, där ej överenskommelse därom träffats före arbetets påbörjande, inhäntas besked huru och under vilka villkor arbetet må göras. Det är sålunda markens ägare, som skall göra denna ansökan. Sådan rätt tillkommer alltså icke nyttjanderättshavare.

Vad som menas med besked rörande företaget frangår av 10:67. Här stadgas, att sedan förefallande frågor blivit utredda, skall synemännen upprätta utlåtande angående företaget. Detta utlåtande skall innehålla synemännens besked om hur arbetet skall utföras.

Ansökan om såväl dikning, vattenavledning som invallning ställes till länsstyrelsen men ingives till vederbörande lantbruksnämnd. I ansökningen skall så fullständigt som möjligt uppgivas företagets beskaffenhet, omfattning och verkningar med angivande av det vattenområde, som av företaget kan komma att beröras. Med ansökan bör följa en längd, innehållande uppgift om vilka fastigheter som sökanden antar kan komma att på ett eller annat sätt beröras av företaget, samt om fastighetsägarnas namn och postadress. Även arrendatorers och övriga kända nyttjanderättshavares namn och adress bör angivas.

Om förrättningen avser vattenreglering för kraftändamål eller såväl avledande av kloakvatten som torrläggning av mark, och förrättningsmannen icke har behörighet att verkställa syneförrättning för torrläggning av mark, skall såsom biträdande förrättningsman förordnas person med sådan behörighet. Avser företaget enbart eller huvudsakligen torrläggning av mark, men vattenverk eller strömfall som rimligtvis kan ha något värde beröres av detta, skall, om förrättningsmannen icke har behörighet att hålla syneförrättning för vattenreglering för kraftändamål, såsom biträdande förrättningsman förordnas person med sådan behörighet eller annan lämplig sakkunnig person. Även biträdande förrättningsman förordnas av länsstyrelsen, vanligen på förrättningsmannens begäran.

Vid syneförrättning skall enligt 10:35 biträda två gode män.

Dessa utses bland dem som är valda till gode män vid lanträtteriförrättning i orten. Gode männen tillkallas av förrättningsmannen efter samråd med biträdande förrättningsmannen, om sådan förordnats. En förteckning över de personer inom länet, som är valda till gode män, kan erhållas på vederbörande länsstyrelse.

Tillkallande av gode män är emellertid icke alltid nödvändigt. Avser företaget endast torrläggning av mark och är av sådan beskaffenhet, att synemännens utlåtande inte skall underställas vattendomsstols prövning, behöver gode män icke tillkallas, såvida ej vid förrättningen uppkommer fråga om prövning av ersättningar till delägare eller annan eller för bestämmande av delaktighet i företaget uppskattning av båtnadsvärde måste ske. Stundom är gode mäns medverkan ej erforderlig, även om genom företaget vinnes båtnad för mark, som tillhör två eller flera fastigheter, i vilket fall ju kostnadsfördelning i allmänhet är oundviklig. Denna fördelning kan nämligen grundas på en mellan delägarna gjord överenskommelse, och godkännes denna såsom länplig, bortfaller naturligtvis behovet av särskild båtnadsuppskattning. En dylik överenskommelse kan träffas i anslutning till bestämmelserna i 10:57. Enligt detta lagrum bör synemännen söka att i de delar, varom tvist uppstår, åvägabringa överenskommelse mellan dem, vilkas rätt därav beröres. Där sådan överenskommelse träffas, skall särskild handling därom upprättas, underskriven av sakägarna samt vitsordad genom synemännens påskrift. Det är givetvis ingenting som hindrar, att denna överenskommelse även kan gälla kostnadsfördelningen mellan sakägarna.

Syneförrättning utan gode män brukar vanligen benämnas förenklad syneförrättning. Förrättningen har emellertid samma karaktär och utlåtandet får samma verkan rättsligt sett som vid fullständigt syneförfarande (dvs. syn med biträde av gode män). Tidigare torde förenklat syneförfarande ha använts i ganska begränsad omfattning. Numera tillämpas det emellertid ganska allmänt.

Om det under syneförrättning utan gode män visar sig att gode män måste tillkallas, inverkar detta icke på vad innan dess blivit i laga ordning beslutat.

I detta sammanhang kan det vara länpligt att framhålla, att överenskommelse mellan sakägarna givetvis kan träffas även utan samband med syneförrättning. Denna överenskommelse kan vara av samma art som den som träffas inom vattenlagens ram och företaget utförs på enahanda sätt. Skillnaden mellan förenklat syneförfarande och handläggning utan samband med vattenlagen är att i förra fallet får

förrättningen laga kraft och blir som tidigare nämnts bindande för berörda fastigheter, även om de övergår i ny ägo, medan det i senare fallet gäller en personlig överenskommelse mellan fastigheternas ägare, som inte utan vidare gäller gentemot en ny ägare. Om i detta avseende tvist sedermera skulle uppstå, har dock delägarna i företaget möjlighet att jämlikt 7:36 påkalla synförrättning rörande fördelning av underhållskostnaderna.

Vid synförrättning uppgör förrättningsmannen den allmänna planen för företaget (kartor och handlingar) och samråder ned gode män om denna samt med biträdande förrättningsmannen, om sådan finnes. Undersökningar i fält måste verkställas i sådan utsträckning, att förrättningsmannen erhåller en så god kännedom som möjligt om erforderliga torrlägningsåtgärder och verkningarna härav såväl beträffande de av företaget berörda fastigheterna som i fråga om motstående intressen. Dessa undersökningar kan ofta kräva ganska omfattande kartlägnings- och nivelleringsarbeten.

Tid och plats för sammanträde ned sakägarna bestämes av förrättningsmannen efter samråd ned övriga synenän. För att bringa till allmänhetens kännedom vad sålunda bestämts, åligger det förrättningsmannen att utfärda kungörelse härom. Kungörelsen skall vara så avfattad, att var och en som äger fastighet som beröres av företaget skall av kungörelsen kunna utläsa att hans fastighet beröres. Kungörelsen skall minst fjorton dagar före sammanträdesdagen införas i en eller flera av ortens tidningar.

Om företaget är litet och uppenbarligen endast berör vissa fastigheter, behöver kungörelse icke utfärdas, om sannolika berörda parter senast 8 dagar i förväg kallas till sammanträde på sätt i rättegångsbalken finnes angivet för delgivande av stämning (kallelse överlämnas till vederbörande sakägare av polisman mot kvitto på att kallelsen mottagits).

Är det fråga om vattenreglering eller annat mycket omfattande företag, bör förrättningsmannen såsom aktförvarare utse någon statlig eller kommunal befattningshavare eller enskild person, som bor på för delägarna lämplig plats, och i kungörelsen intaga uppgift härom.

Vidare har förrättningsmannen i enlighet ned 10:8 och 10:40 att minst fjorton dagar före första sammanträdet till envar i ansökningsuppgiven eller eljest för förrättningsmannen känd ägare av fastighet, som i kungörelsen avses, skriftligen sända underrättelse om tid och plats för detta. Sådan underrättelse skall även sändas till kända nyttjanderättshavare, som kan beröras av saken, t.ex. arrendatorer.

Meddelande skall även sändas till styrelsen för allmän farled, allmän flottled, torrlägningsföretag och företag enligt 8 kap. vattenlagen, om företaget anses beröra sådant intresse.

Skulle företaget beröra fastighet, som tillhör kronan eller allmän anstalt eller institution eller stå under kronans eller allmän institutions förvaltning, skall förrättningsmannen meddela länsstyrelsen om kungörelsens innehåll. Detta sker lämpligen genom översändande av en avskrift av kungörelsen med angivande av varför detta sker. Länsstyrelsen har sedan att se till, att fastigheternas intressen bevakas vid syneförrättningen.

Om företaget avser sjösänkning eller sjöreglering eller kan beröra vattenområde, som utgör allmän farled, allmän flottled eller kungsådra, skall förrättningsmannen översända avskrift av ansökningshandling, förordnande och kungörelse till kannarkollegiet. Om detta verk förordnar ombud att bevaka de allmänna intressen, som kan vara ifråga, så har ombudet även skyldighet att på begäran lämna råd åt enskilda sakägare.

Kan företag antagas beröra allmänna intressen inom orten av någon betydelse, skall förrättningsmannen utan dröjsmål översända avskrift av kungörelsen till vederbörande kommun.

Om företaget avser sjösänkning eller sjöreglering eller om det eljest berör fiskeintresse av betydelse, skall avskrift av ansökningshandlingar och kungörelse sändas till fiskeristyrelsen. Kan företaget antagas leda till ökad vattenförorening, åligger det förrättningsmannen att utan dröjsmål översända avskrift av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen till statens vatteninspektion.

Vid förrättning som avser företag för avledning av kloakvatten (10:32, 4:e mom.), skall enligt 10:44 avskrift av ansökningshandlingar och kungörelse sändas, förutom till statens vatteninspektion, jämväl till hälsovårdsnämnden i orten, till förste provinsialläkaren i länet och distriktsingenjören för vatten och avlopp samt, om företaget är av betydelse för byggnadsverksamheten eller ordnande av avlopp inom orten, till byggnadsnämnden och länsarkitekten.

Då sådana handlingar som här nämnts översändes till myndighet, bör förrättningsmannen alltid bifoga ett meddelande om vad han känner till om den sak det gäller. Detta meddelande kan sedan kompletteras, om så visar sig erforderligt.

Skulle synenämnen ha att avgöra fråga, för vars bedömande de saknar sakkunskap, har de enligt 10:46 rätt att hos länsstyrelsen an hålla om förordnande för sakkunnig person att avgiva yttrande i frå-

gan. Om det sålunda vid handläggning av en syneförrättning rörande dikning skulle uppkomma frågor av speciell teknisk art, t.ex. brokonstruktioner o.d., kan förrättningsmannen jämlikt denna bestämmelse begära biträde av på området sakkunnig person.

Det åligger synemännen att komma till sammanträdet på den för detta utsatta tiden. Infinner sig förrättningsman eller biträdande förrättningsman inte inom tre timmar därefter, ha de tillstådeskomna rätt att avlägsna sig. Skulle god man icke infinna sig eller om han jävas, skall förrättningsmannen kalla annan god man fortast möjligt. Syneman som utan laga skäl uteblir från förrättning, kan åläggas betala all den kostnad för skada han härigenom förorsakat, varjämte förrättningsman och biträdande förrättningsman kan få ansvara för tjänstefel. Förrättningens fortgång hindras däremot ej om sökande, annan sakägare, allmänt onbud eller ortsonbud uteblir från sammanträde.

Om en sökande vill återkalla sin ansökan, skall han göra detta skriftligt hos förrättningsmannen, innan förrättningen har förklarats avslutad, eller också hos vattendonstolen, innan den för anförande av besvär mot förrättningen bestända tiden har gått ut. Om företaget avser torrläggning av mark eller vattenreglering, får icke någon eller några av de sökande återkalla sin ansökan utan de övrigas medgivande, såvida icke den relativa kostnaden överstiger 90 %. För avloppsföretag (dvs. företag enligt 8 kap. vattenlagen) gäller att för återkallelse av ansökan utan de kvarstående sökandenas medgivande kräves att kostnaden för företaget beräknas bli orinligt stor i förhållande till nyttan, eller att företaget på grund av yrkanden under förrättningen blivit väsentligt mera omfattande än sökanden avsett.

Om några sökande återkallar sin ansökan, kvarstår de övriga som sökande och förrättningen fortsätter.

I 10:49 finnes bestämmelser rörande jäv. Syneman är jävig, om han är delägare i företaget eller därav kan vänta nytta eller skada av betydelse, eller om han är närrare släkt än kusin, eller i svågerlag med någon, som har del i företaget eller därav kan vänta nytta eller skada. Han får inte heller vara vederdeloman eller uppenbar ovän till sakägare. Vad sakägare företar sig under pågående förrättning för att göra syneman jävig, räknas emellertid icke som jäv. Jävsinvändning skall göras å det första sammanträde vid vilket sakägarna är närvarande efter det jävet blev känt. Över framställd jävsinvändning beslutar synemännen.

Vid förrättningen har synemännen att i första hand undersöka om

laga hinder mot företaget föreligger. Skulle utredning häron visa, att så är fallet, har synenämnen att tillkännagiva detta genom av-
givande av utlåtande samt avsluta förrättningen. I utlåtandet skall
lämnas besvärshänvisning.

Om förslaget innefattar ändring av bro eller trumma för järnväg
eller eljest berör järnväg, skall förslaget, i den del det berör den-
na, ifråga om Statens järnvägar insändas till distriktschefen och i
öfrigt till Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Om på motsvarande sätt
allmän väg beröres, skall förslaget i ifrågavarande del insändas till
vederbörande vägförvaltning.

Den myndighet som sålunda har att taga ställning till förslaget,
skall skyndsamt meddela förrättningsmannen hur arbetet enligt deras
mening skall göras. (Med begreppet "skyndsamt" förstås att vederböran-
de orgående skall behandla ärendet och icke låta detta bli liggande.)

Om någon sakägare vill förena sig med sökanden, eller om han yr-
kar större utsträckning av företaget än sökanden begärt, skall skrift-
lig handling däron upprättas. Denna undertecknas av sakägaren och
vitsordas genom synenännens påskrift.

Alla tvistiga frågor, som inte enligt 10:57 kan lösas genom att
överenskommelse mellan sakägarna kommer till stånd, skall avgöras av
synenämnen.

För att utröna värdet av båtnaden skall, såsom i det föregående
nämnts, synenämnen jämlikt 10:60 uppskatta markens värde dels i dess
befintliga skick och dels i det skick den antages komma efter företa-
gets genomförande. Skillnaden mellan dessa värden utgör sålunda båt-
naden.

Om den mark som skall värderas utgöres av sjöbotten eller eljest
är av sådan beskaffenhet, att den inte kan tillförlitligt undersökas
innan företaget blir utfört, har synenämnen att så gott sig göra lå-
ter verkställa en provisorisk värdering. Delägarna har i så fall rätt
att få marken onvärderad, sedan företaget blivit utfört. Av synehand-
lingarna bör frangå vilken mark som endast blivit provisoriskt värde-
rad.

Synenämnen skall bestämma allt som rör företagens planläggning,
utförande och underhåll samt, om företaget avser vattenreglering, ä-
ven lämna föreskrifter för regleringen (se 10:62). De skall, som för-
ut nämnts, bestämma en viss tid, i regel minst två och högst tio år,
inon vilken företaget skall vara fullbordat. Om vattenverk skall änd-
ras eller utrivs eller andra arbeten å annan än sökanden tillhörig
egendom utföras, skall synenämnen bestämma tiden, då arbetet härmed

må påbörjas.

Om dikningssamfällighet uppdelats i avdelningar, och dike inom viss avdelning inte erfordras för samfällighetens torrläggning i övrigt, kan enligt 10:63 synemännen föreskriva, att detta dike icke skall upptagas, förrän någon delägare i avdelningen påyrkar dess upptagande. Tillvägagångssättet användes lämpligen då samfälligheten kommer att omfatta avdelning utan någon sökande. Denna paragraf brukar tillämpas ifråga om s.k. avdragsdiken, dvs. diken, som ur kostnadsfördelningssynpunkt nedräknas i företaget men som icke kommer till utförande i samband med detta. Vederbörandes båtnad reduceras härvid i proportion till kostnaden för dylikt dike. För att inte denna reduktion skall verka förryckande på kostnadsfördelningen för företaget, bör avdraget utgöras av kostnaden för diket ifråga, dividerad med den relativa kostnaden.

Ersättningar för skada, förlust och intrång som skall utgå bestämmas av synemännen med iakttagande av vad som härom i 9 kap. är stadgat.

En syneförrättning skall så vitt ske kan utan uppskov fortsättas och avslutas. Nytt sammanträde utsättes genom att uppgift om plats och tid härför lämnas vid pågående sammanträde. Om så icke är möjligt, skall kungörelse angående det nya sammanträdet utfärdas och delgivas på ovan angivet sätt.

Under syneförrättningen skall föras protokoll. Detta bör efter varje sammanträde uppläsas för sakägarna och förses med synemännens underskrift. I protokollet bör noggrant antecknas alla under förrättningen gjorda iakttagelser och på saken inverkan omständigheter samt yrkanden och upplysning av sakägare och i övrigt allt som för sakens slutliga bedömning är av nöden. Det bör emellertid observeras, att vid sammanträde med sakägarna fattas inga beslut. Det är sålunda felaktigt att i protokollet skriva: Beslöts att etc. Beslut fattas av synemännen, och deras beslut innehålls i utlåtandet rörande företaget. Huvudsyftet med det eller de sammanträden som hålles med sakägarna är att synemännen skall få en så allsidig uppfattning som möjligt av företaget för att på grundval härav kunna avge sitt utlåtande.

Utlåtandet upprättas av synemännen, sedan erforderliga sammanträden hållits och alla vid syneförrättningen förefintliga spörsmål blivit utredda. I utlåtandet skall enligt 10:67 tydligt angivas synemännens beslut i alla de för företaget aktuella frågor vilka synemännen har att behandla. Om två eller flera skall dela kostnaden för företaget, skall till utlåtandet fogas en längd, i vilken varje

fastighets andel och den på denna beräknade kostnaden anges. Längden skall vidare innehålla uppgift om båtnadens storlek och beskaffenhet, om vilka som är sökande eller likställda med sökande samt om vilka som må erlægga sitt bidrag till företaget med uppdelning på visst antal år. Skall vissa kostnader fördelas på annat sätt än övriga, skall längden vara så uppställd, att det framgår av denna. Detsamma gäller ifråga om kostnader för arbete eller anordning, som skall betalas av viss enskild delägare eller grupp av delägare. Vid torrlägningsföretag skall längden utom uppgift om båtnadens värde även upptaga uppgift om markens värde före och efter företagets utförande för varje i företaget ingående fastighet.

Såvida det icke är fråga om företag som avser vattenreglering, byggnad i vatten eller annat företag av större omfattning, skall enligt 10:71 utlåtandet angående företaget jämte därtill hörande handlingar framläggas vid sammanträde med sakägarna. Detta innebär att utlåtandet skall uppläsas innan sammanträdet avslutas. (Utlåtandet torde visserligen inte behöva vara slutgiltigt utformat, och det torde heller icke vara nödvändigt att det föredrages i alla detaljer, men det måste vara klart i sina huvuddrag och får sedan icke ändras. En av de väsentligaste punkterna i utlåtandet är givetvis frågan om kostnaderna och fördelningen av dessa.)

Har förrättningen handlagts utan biträde av gode män, behöver för utlåtandets avgivande icke hållas sammanträde, däremot skall underrättelse om dagen för utlåtandet och förrättningens avslutande samt om det ställe där utlåtandet ned tillhörande handlingar enligt 10:74 skall hållas tillgängligt meddelas parterna på sätt som är föreskrivet för utsättande av nytt sammanträde. Det är härvid ej blott delägarna i företaget som skall underrättas, utan samtliga sakägare.

Då enligt lag synemännens utlåtande helt eller beträffande viss fråga skall underställas vattendonstolens prövning, skall förrättningsmannen lärna sakägarna besked härom. Om någon är missnöjd med beslut eller åtgärd under syneförrättningen eller om han vill föra talan mot synemännens utlåtande eller värdering, äger han att söka ändring hos vederbörande vattendonstol. Han har då att enligt 11:85 inom 60 dagar efter det syneförrättningen förklarats avslutad till vattendonstolen ingiva sina besvär med angivande av de skäl han vill anföra och bifoga de handlingar som han vill åberopa till stöd för sin talan. Om vad missnöjd sakägare har att iakttaga och om vilken vattendonstol som är rätt forum

skall uppgift intagas i utlåtandet och sakägarna meddelas härom.

Sedan allting är fördigt och utlåtandet avgivet, skall synemännen förklara förrättningen avslutad, varefter de såsom synemän icke längre har rätt att taga någon befattning med densamma eller fatta något beslut.

Inom 30 dagar efter det syneförrättningen förklarats avslutad skall förrättningsmannen tillställa sakägarna avskrift av utlåtandet och förslaget samt övriga vid syneförrättningen inkomna eller upprättade handlingar. Avskriften skall sändas till aktförvararen eller till person, som av synemännen utsetts att mottaga handlingarna ifråga.

Om besvär icke anföres, och utlåtandet icke skall underställas vattendomstols prövning, vinner det såsom i det föregående anförts enligt 10:75 laga kraft, då besvärstiden utgått. Det gäller dock icke not fastighet, som ej omfattats av kungörelsen eller vars ägare icke personligen eller genom befullmäktigat ombud varit närvarande vid något sammanträde och icke heller genom ingivande av skrift eller på annat sätt fört talan vid förrättningen.

Menar någon, sedan företaget blivit utfört, att han på grund av felaktig värdering kommit att påföras för stor delaktighet i förhållande till den båtnad, som hans mark i verkligheten har vunnit, kan han enligt 10:77 få denna omvärderad om han gör framställning härom till länsstyrelsen inom året efter det enligt utlåtandet företaget bestämts skola vara färdigt. Länsstyrelsen förordnar då förrättningsman, som har att tillkalla gode män och på vanligt sätt kungöra tid och plats för förrättningen. Omvärderingen får om så anses lämpligt även omfatta mark som tillhör annan än sökanden. Sker ändring i värderingen, skall delaktigheten jämkas med hänsyn härtill. Besvär över värderingen kan anföras på samma sätt som besvär över syneförrättning.

Om visst område endast värderats provisoriskt, äger enligt 10:78 vilken markägare som helst som är delägare i företaget att inom ovan angiven tid påkalla ny värdering. Försummas detta, står den provisoriska värderingen fast.

Kostnaden för syneförrättning skall i första hand betalas av sökanden. Gentemot synemän, sakkunniga och ortsombud svara sökandena en för alla och alla för en för kostnaden. Inbördes skall å varje sökande anses belöpa så stort belopp, som om sökandena vore ensamma delägare i företaget. Delägare kan inte få betalt för bevakande av sin talan. Annan sakägare kan däremot få betalt för utgifter, som han haft och som

varit nödvändiga för att han skall kunna tillvarataga sin rätt. Ersättning för utredning som delägare låtit utföra, men som det enligt gällande bestämmelser åligger synenämnen att onbesörja, torde dock icke böra utgå med högre belopp än som förrättningen därigenom förbilligas.

Den slutliga fördelningen av förrättningskostnaden skall, om företaget kommer till stånd, i princip ske efter samma grunder som gäller för fördelningen av kostnaden för företagets utförande. Härvid skall dock ej hänsyn tagas till sådan begränsning i delaktigheten, som omnämnas i 3:5, 7:27-28 samt 8:16.

Om rätt till vatten

Vem äger vattnet i sjöar och vattendrag? Huvudregeln är att envar, med vissa inskränkningar, råder över det vatten, som finns å hans grund. Vidare gäller, att i rinnande vatten har vardera sidans ägare lika lott i vattnet, även om större del därav franrinner å den enes grund än å den andres. Dessa grundläggande bestämmelser återfinnes i de båda första §§ av kap. 1 i vattenlagen, som behandlar frågan om rätt till vatten.

Om sjön eller vattendraget är större eller mindre, inverkar inte på den enskilda äganderätten. För en så stor sjö som t.ex. Vänern blir det dock av lämplighetsskäl nödigt att tillämpa samma regler som för öppna havet. Här gäller i princip enligt lag om gräns mot allmänt vattenområde (SFS 1950:595), att strandägarens enskilda vatten är begränsat till trehundra meter från fastlandet eller från ö av minst 100 meters längd även om på de ställen där den stranden följande kurvan för högst tre meters djup går längre ut, vattnet inom denna djupkurva.

Ifråga om den enskildes rätt att förfoga över vattnet i sjöar och vattendrag har rättsutvecklingen varit olika. Den germanska och särskilt den svenska rätten har utgått ifrån och fasthållit vid principen att jordägaren råder över det vatten som finns på hans fastighet. Den romerska rätten däremot arbetade med begreppet flumen publicum (allmän flod), till skillnad från vattenområde i enskild ägo. Detta med hänsyn till skeppsfarten bildade begrepp har sedan satt sin prägel på den lukrativa vattenrätten i de länder, som bygger på den romerska rätten, även om i de flesta andra rättssystem.

Vattenlagen står kvar på den äldre svenska rättens ståndpunkt och tillerkänner alltså i princip den enskilde jordägaren det vatten som

finnes å hans fastighet.

Som ovan nämnts, finns det dock vissa inskränkningar i den enskilde ägarrens rätt till vatten. Sålunda är enligt 1:3 ägare av strand vid sjö eller annat vatten, där vattenområdet inte tillhör honom (det kan gälla exempelvis en avstyckning), ändå berättigad att vid sin strand ha mindre brygga, båthus, tvätthus eller annan dylik byggnad, såvida inte vattenrådets ägare genom byggnaden lider någon betydelse eller hinder mot byggnaden nöter med hänsyn till bestämmelserna om byggande i vatten (se härom längre fram). Denna bestämmelse innebär en ganska värdefull förmån för många villaägare med strandtomt men utan rätt till vattenområdet. Något fiske får däremot icke utan tillstånd av vattenrådets ägare bedrivas av sådan strandägare.

Vidare kan till följd av vissa företag enligt vattenlagen - exempelvis kraftverks-, flottleds- och torrlägningsföretag - den som äger råda över vatten bli tvingad att underkasta sig förlust i honom tillkommande vattenmängd eller vattenkraft (se 1:4). I sådant fall har han emellertid rätt till ersättning.

En ytterligare inskränkning i principen att ägaren råder över vattnet föreligger genom bestämmelserna i 1:5-13 rörande kungsådra. Det kan vara lämpligt att här först i korthet redogöra för detta begrepp.

I landskapslagarna omnämndes en "allmänningssväg" i rinnande vatten, varmed avsågs en allmän båtled, som inte fick avstängas. Likaså krävde fiskeintresset, att floder och åar lämnades fria från anläggningar, som hindrade fiskens gång. Dessa båda allmänna intressen utgör grunden till det rättsinstitut, som benämnes kungsådra. Namnet kungsådra, Konungens ådra, nöter första gången i en urkund från 1442. Det har vid olika tillfällen hävdats, att kungsådra skulle vara konungens, dvs. kronans, vatten. Någon sådan allmän regalrätt till vatten torde dock aldrig ha erkänts. Av intresse härutinnan är ett av kammarkollegium citerat yttrande: "Den grundsats som kronan uppställt, att strömmarna vore kronans regalia, kunde i verkligheten aldrig genomföras. Jordägarnas gamla rätt har i kampen varit den för stark." Det var sålunda vissa allmänna intressen, som kungsådreinstitutet avsågs skola tillgodose, vilket inte är liktydigt med att kronan ägde vattnet.

Kungsådran omfattade en tredjedel av vattendragets bredd och gick fram i det djupaste vattnet, vilket innebar att betydligt mer än en tredjedel av vattennängden kom att tagas i anspråk.

Enligt 1:5 gäller att kungsådra skall anses finnas i sådana rinnande vatten, där vid lågvattnen framrinner minst $5 \text{ m}^3/\text{sek}$. För att man inte skall behöva tvista om huruvida ett visst vattendrag för denna lågvattenmängd, har upprättats en lagakraftägande förteckning över de vattendrag, där kungsådra finnes (intagen i vattenlagen under 1:5).

Om i sådant vattendrag, där kungsådra finnes, vatten tages i anspråk för inrättande eller utvidgande eller förbättrande av allmän farled eller allmän flottled eller för fiskets tillgodoseende eller för torrläggning eller bevattning av mark, är enligt 1:6 ägare av strömfall eller annat område i vattendraget skyldig att för dylikt ändamål utan ersättning avstå intill en tredjedel av vattennängden.

Bestämmelsen innebär alltså inte, att vederbörande obetingat måste avstå denna vattennängd, men han är skyldig att göra detta, om för något av ovan angivna ändamål så skulle påfordras.

Genom lag tillkommen 1945 (se 1:14) kan slutligen på grund av Kungl. Maj:ts förordnande strömfall, som icke är på ändamålsenligt sätt utnyttjat, mot ersättning exproprieras, där det från allmän synpunkt finnes nödigt för tillgodoseende av en plannässig utveckling av kraftförsörjningen.

Beträffande jordägarens rätt till vattnet under markens yta (grundvatten) gäller enligt 1:15, att envar äger att tillgodogöra sig detta, med de inskränkningar varon stadgas i kap. 2 (närmare härom under rubriken Om grundvattentäkt).

Byggande i vatten

Med byggande i vatten avses i vattenlagen sådana åtgärder i vattendrag, sjö eller mindre vattensamling eller i havet eller på land så nära **strandbrädden**, att inverkan kan ske på vattenståndet. Till dylika åtgärder hänföres uppförande av damm, bro, brygga, vall, hus eller annan anläggning, likaså verkställande av fyllning eller pålning. Bestämmelser rörande byggande i vatten återfinnes i kap. 2.

Även ändrings- eller reparationsarbete på byggnad i vatten hänföres till byggande i vatten, i den mån arbetet sker nedanför högsta kända vattenståndet (2:1).

Med byggande i vatten likställas bortledande av vatten ur vattenområde, som nyss nämnts, grävning och sprängning i sådant vattenområde

sant annan åtgärd till förändring av vattnets djup eller läge därstädes.

En allmän regel för byggande i vatten, liksom för andra företag enligt vattenlagen, är att företaget skall utföras så att ändamålet nå utan oskäligen kostnad vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan.

Enligt 2:3 får i princip byggande i vatten ej ske, såvida ej nyttan av byggandet, efter avdrag av byggnadskostnaden, uppgår till minst tre gånger skadan på åker och äng samt två gånger skadan på annan egendom. I byggnadskostnaden skall inräknas det belopp, vartill skadan och intrånget på den byggande tillhörig egendom må skattas.

Sistnämnda bestämmelse är av viss betydelse ifråga om möjligheterna att kunna genomföra åtgärder varom här är fråga. Det kan sålunda visa sig, att skadorna på vissa vid ett vattendrag belägna fastigheter genom byggnaden kommer att bli så stora, att den beräknade vinsten (skillnaden mellan nytta och kostnad) icke uppgår till i 2:3 angiven storlek för att byggnaden skall vara tillåtlig. Om emellertid den som ämnar uppföra byggnaden förvärvar äganderätten till de fastigheter, som kommer att bli starkt skadade, blir dessa skador blott räknade en gång, vilket kanske kan leda till att byggnaden enligt 2:3 är tillåtlig.

Av det anförda framgår, att fordringarna för att byggande i vatten skall vara tillåtligt är strängare än ifråga om åtgärder som avser torrläggning av mark. Som tidigare nämnts, är ett vattenavledningsföretag i princip tillåtligt, såvida nyttan därav, efter avdrag av kostnaden, befinnes överstiga skadan och intrånget å annans egendom (se 7:38). Anledningen till att fordringarna ställts högre inom den lukrativa vattenrätten än beträffande åtgärder av defensiv karaktär torde bl.a. vara den, att den kommitté, som verkställde förarbetena till vattenlagen, var ganska jordbruksbetonad.

Liksom ifråga om vattenavledning finns emellertid vissa undantag från grundregeln. Även om byggnaden skulle fylla ovannämnda villkor, kan enligt 2:3 andra stycket hänsyn till allmänna intressen föranleda, att byggandet ej får ske. Så är fallet om företaget skulle medföra förlust av bostad för ett avsevärt antal bofasta personer eller väsentlig driftsminskning för större fabrik eller annan anläggning, som många har sitt uppehälle av. Detsamma gäller om odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sättes under vatten eller eljest väsentligt skadas eller om fiskeri- eller annan näring av större betydelse lider väsentligt förfång eller att befolkningen eljest får sina levnadsför-

hållanden väsentligt försämrade. Detsamma gäller också om byggnaden skulle förorsaka sådan bestående ändring av naturförhållandena, att väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara.

Å andra sidan kan Konungen efter henställan av vattendonstolen lämna medgivande till byggnaden, även om något av de nu nämnda hindren skulle föreligga, ifall byggnaden befinnes vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt.

Den situationen kan naturligtvis föreligga, att man för att öka möjligheterna att utnyttja vattenkraften i ett vattendrag avser att vid en uppströms ett eller flera efter varandra liggande kraftverk belägen sjö uppföra en regleringsdamm, men att man med den befintliga utbyggnaden av vattendraget inte kan uppvisa erforderlig skillnad mellan nytta och kostnad beträffande dammbyggnaden. Om däremot ytterligare ett, under projektering befintligt kraftverk medräknas, kan denna visa sig tillåtlig. I rättspraxis har hänsyn tagits till dylik nära förestående utbyggnad av ett vattendrag vid prövning av tillåtligheten för en regleringsdamm.

Ett undantag från grundregeln i 2:3 har vi i den följande paragrafen. I denna stadgas, att om genom byggande i vatten vållas uppdrämning, som hindrar eller försvårar framtida torrläggning av mark, skall sådant hinder eller försvårande vara att hänföra till skada i den mening 3 § avser, dock skall vid jämförelse enligt detta lagrum skadan tagas i beräkning endast en gång. Man har sålunda ej velat tillmäta denna skada så stor betydelse, att den i alltför hög grad skulle kunna hindra en vattenverksbyggnad.

Tillhör ett strömfall till skilda delar olika ägare, eller tillhör det en sanfällighet, är enligt 2:5 delägare under vissa förutsättningar berättigad att mot ersättning tillgodogöra jämväl annan delägars del i fallet. En av förutsättningarna är, att den som vill utbygga fallet förfogar över mer än hälften av den efter vattennängd och naturlig fallhöjd beräknade vattenkraften i detta.

När stränderna å fallets båda sidor tillhör olika ägare, leder dock sistnämnda regel ej till något resultat, eftersom ingendera sidan äger mer än den andra. Här gäller enligt 2:6 den regeln, att den som vill begagna vattenkraften, får erbjuda den andra att deltaga, och vid nekande svar själv mot ersättning tillgodogöra även dennes lott, såvida detta kan ske utan synnerlig skada för honom. Denne äger dock ej rätt att ef-

teråt tillträda sin lott i vattnet. Vill båda var för sig utnyttja hela strömfallet, så prövar vattendomstolen åt vilkendera företräde bör ges.

Bestämmelsen i 2:5 är tillämplig även då en ~~del~~ägare på båda sidorna om fallet äger så stor fallhöjd att den tillhoppa uppgår till mer än hälften av hela fallhöjden i enkel strand räknat.

Den som bygger i vatten är skyldig att utan ersättning vidtaga nödiga anordningar för tryggande av fiskets bestånd, såvida detta kan ske utan oskäligen förlust eller kostnad för honom. Den som uppför damm eller annan byggnad i vatten för tillgodogörande av vattenkraft är dessutom pliktig att efter vissa grunder erlagga särskild avgift till fränjandet av fisket inom landet.

Enligt 2:12 får man icke bygga så i vatten, att menlig inverkan på klimatet eller allmänna hälsotillståndet vållas eller eljest allmänna intressen i avsevärd mån förnärmas. Naturminnesmärke bör, även om det ej är fridlyst, i görligaste mån skyddas.

Det är ej tillåtet att i älv, ström, å eller större bäck påbörja uppförandet av damm, förrän efter ansökan vattendomstolen lämnat sitt tillstånd därtill (2:20). Inte heller får annat byggande i vatten påbörjas utan sådant tillstånd, såvida det ej är uppenbart att varken allmän eller enskild rätt förnärmas genom byggnaden. Genom lagändring 1961 har bestämmelserna i 2:20 skärpts till att även omfatta till anläggningen hörande arbeten och byggnader utanför vattenområdet (se SFS 1961:48). I tillståndsbeslutet bestämmer vattendomstolen, hur arbetet skall utföras och övriga villkor för detsamma, liksom även vilka ersättningar som skall utgå, osv.

Om någon avser att verkställa sådan byggnad i vatten, för vilken vattendomstolens tillstånd ej är erforderligt, står det honom dock fritt, om han så önskar, att till beredande av trygghet för framtiden medelst ansökan påkalla sådan prövning av domstolen.

Sedan vattendomstolens dom vunnit laga kraft, gäller den för framtiden mot envar, såväl vad angår rätten att verkställa och för framtiden bibehålla byggnaden jämte de anläggningar som äger samband med denna, som rätten att genom byggnaden tillgodogöra vattnet.

Om byggnad i vatten uppförts utan att medgivande erhållits vare sig enligt äldre lag eller vattenlagen, så är ägaren enligt 2:25 berättigad att medelst ansökan påkalla prövning av byggnadens laglighet. Därigenom blir han skyddad mot framtida anspråk från andra rättsägares sida.

Om byggnad i vatten uppförts sedan vattenlagen trädde i kraft, utan föregående prövning av domstol, är byggnadens ägare bevisningsskyldig med avseende på de före byggnadens tillkonst rådande förhållandena i vattnet. Bestämmelser härom har vi i 2:26, som är en parallell till motsvarande stadgande rörande vattenavledning (jfr 7:47).

En dammbyggnad i älv, ström, å eller större bäck eller annan i sådant vattendrag uppförd byggnad, varigenom märkbar inverkan sker på vattenståndet, får enligt 2:34 ej utrivas, med mindre åtgärden blivit i laga ordning medgiven. Viss möjlighet att hindra utrivningen finns dock enligt detta lagrum för ägare av fast egendom, som genom utrivandet skulle lida synnerlig skada.

Om det är fråga om olika företag, som rör samma vattenområde och som av en eller annan orsak ej kan utföras jänte varandra, stadgas i 2:38, att företräde skall ges åt det företag, som ur allmän och enskild synpunkt kan antagas bli till största gagn. Denna bestämmelse har även tillämpning i fråga om vattentäkter (jfr 2:48). I sammanhanget åligger det vattendomstolen att i görlig mån söka jänka mellan de konkurrerande företagen.

Vattenreglering

Det torde vara lämpligt att här först definiera vattenlagens begrepp vattenreglering. Vad som skall förstås härmed framgår av 3:1, första stycket. Enligt detta lagrum har den, som till genensant gagn för sig och annan vill reglera vattnets avrinning ur sjö eller annan vattensamling eller i vattendrag för att åstadkomma bättre hushållning med vattnet eller eljest för att beredas ökad möjlighet att utnyttja vattenkraft, eller för såväl sådant ändamål som för torrläggning av mark, rätt att påfordra, att övriga, för vilka företaget i något av här nämnda avseenden är till gagn, skall deltaga i detsamma. Sådan tvångsdelaktighet kan dock påfordras endast i det fall att mer än hälften av den beräknade båtnaden belöper på den som påkallat företaget samt den som förenat sig med honom om detsamma.

Med vattenreglering i vattenlagens mening förstås sålunda ett företag som berör antingen vattenkraftintresset ensant eller såväl detta som andra intressen, däribland torrlägningsintresset.

Den situationen kan ju också föreligga, att det primära är att ge-

non vattenavledning erhålla bättre torrläggning av mark men att härvid samtidigt nytta uppkommer för strömfallsägare. Även i detta fall skall de i 3 kap. givna bestämmelserna om vattenreglering äga tillämpning (3:1, andra stycket).

Om det däremot är fråga om företag för reglering av vattnets avrinning med deltagande däri allenast av ägare av mark, som genom företaget vinner torrläggning, så skall beträffande sådant företag gälla vad som stadgats om vattenavledning i 7 kap.

Genom vattenreglering avser man att åstadkomma ett bättre utnyttjande av befintliga vattenmagasin (sjöar o.d.) och därmed ett bättre tillgodoseende av kraftintressena. Reglering av vattnets avrinning åstadkommes genom uppförande av regleringsdammar samt fastställande av vissa regler för tappningen. Grundprincipen är här, att en del av vattnet vid vårfloden och vid andra tillfällen med stark avrinning magasineras, varefter tappning sker under perioder, då avrinningen i oreglerat skick är låg. Härigenom kan en väsentlig ökning av lågvattenavrinningen uppnås.

En vattenreglering i lagens mening kan därför sägas vara bildad av två element, dels byggande i vatten (uppförande av regleringsdammar o.d.), och dels avledande av vatten. Härtill kommer i vissa fall frågan om torrläggning av mark.

Till följd härav utgör också bestämmelserna i 3 kap. delvis en sammansnältning av motsvarande bestämmelser i 2 kap. rörande byggande i vatten och i 7 kap. angående torrläggning av mark. Detta framgår tydligt av 3:2, som innehåller bestämmelser om rätten att verkställa vattenreglering. Här stadgas, att om man genom uppdyning, sänkning av vattenståndet eller annan inverkan på vattenförhållandena åstadkommer skada eller intrång å jord, hus, fiske, bebyggt eller obebyggt strömfall eller annan egendom, så skall bestämmelserna i 2:3 äga motsvarande tillämpning. Om därjämte i företaget skall deltaga ägare av mark, som genom detta vinner torrläggning, så skall den i 2:3 föreskrivna jämförelsen avse den nytta och skada som återstår, sedan båtnaden genom markens torrläggning gått i avräkning mot skadan på åker och äng, och, i den mån båtnaden överstiger sistnämnda skada, i avräkning mot annan skada, som vid jämförelse enligt 7:38 icke skall beräknas två gånger. Bestämmelsen kanske bäst belyses genom ett enkelt exempel.

Vi antar att kostnaden för en regleringsdamn har beräknats till 1,2 milj. kronor. Nyttan ur kraftsynpunkt har beräknats till 2 milj.

kronor. Skadan på åker och äng uppströms dammen har beräknats till 300.000 kronor och båtnaden genom bättre torrläggning av mark nedströms dammen till 100.000 kronor. Enligt 3:2 skall båtnaden gå i avräkning mot skadan, varefter för bedömning av företagets tillåtlighet återstående skada, räknad tre gånger, skall jämföras med vinsten av dammbyggnaden ur kraftsynpunkt. Vinsten är i detta fallet 800.000 kronor, och återstående skada åker och äng räknad tre gånger uppgår till 600.000 kronor. En marginal av 200.000 kronor förefinnes sålunda. Följaktligen skulle företaget enligt 3:2 vara tillåtligt.

Beträffande vattenreglering finns motsvarande bestämmelser rörande samfällighet som ifråga om torrläggning av mark. I 3:3 stadgas sålunda, att alla strömfäll, för vilka vattenreglering medför båtnad, ävensom all den mark, som genom företaget vinner stadigvarande torrläggning, skall med avseende på företaget utgöra en samfällighet, med skyldighet för ägarna, med vissa inskränkningar, att taga del i kostnaden för företaget, envar i mån av värdet å den båtnad som beredes hans egendom.

Vidare stadgas i 3:3, att om en viss anläggning eller visst annat arbete för vattenreglering uteslutande eller till huvudsaklig del är till gagn allenast för strömfäll, eller jämväl för mark, så skall delaktigheten den enellan i motsvarande mån jämkas. Vad som i 7:24-26 stadgas om dikningssamfällighets uppdelning i avdelningar och om jämkning i vissa fall av delaktigheten i dikningskostnad skall äga motsvarande tillämpning med avseende å mark som tillförts båtnad genom vattenreglering.

En delägare i regleringssamfällighet är icke skyldig att vidkännas större bidrag till kostnaden för utförandet av vattenreglering än som svarar mot värdet å den båtnad som därigenom beredes hans egendom, såvida han inte är sökande till företaget. Denna bestämmelse som återfinnes i 3:5 är en direkt parallell till 7:27.

Om en vattenreglering, sedan den blivit utförd, visar sig bli till stadigvarande nytta för allmän häm eller annan allmän farled eller för anläggning, varigenom kloakvatten eller industriellt avloppsvatten avledes, så är ägaren av farleden eller anläggningen enligt 3:9, på talan av deltagarna i vattenregleringsföretaget, skyldig att till företaget erlægga en mot den relativa kostnaden för detta svarande del av den vunnna nyttan.

Byggnad i vatten eller annan anläggning, som uppförts för vattenregleringsändamål, skall av deltagarna i företaget behörigen underhållas,

där någons rätt är beroende av anläggningen ifråga. Denna bestämmelse utgör en parallellbestämmelse till 7:34 angående underhåll av dike.

Om någon vill verkställa vattenreglering, så skall han göra ansökan därom hos vattendomsstolen, varefter målet prövas i den ordning som i 11 kap. stadgas för ansökningsmål. Domstolen äger dock förordna, att målet skall behandlas vid syneförrättning enligt 10:32.

Synemännens utlåtande angående vattenreglering skall underställas vattendomsstolens prövning.

Som ovan nämnts kan vattenreglering med tvångsdelaktighet endast ske i det fall, att mer än hälften av den beräknade båtnaden belöper sig på den eller dem som påkallat företaget. Även utan tvångsdelaktighet för de icke sökande kan dock en vattenreglering komma till stånd. Medgivande till regleringen, som även i detta fall kan avse såväl bättre utnyttjande av vattenkraft som jordförbättring, utverkas på samma sätt som ovan angivits, och anslutning med utvidgning av företaget kan begäras av annan intressent. I dylikt fall skall bestämmelserna i 2 kap. om byggande i vatten äga tillämpning beträffande företaget.

Den situationen kan uppkomma, att vattenkraften i ett strömfall omvandlas till elektrisk kraft, som i sin helhet ledes bort till en fjärrbelägen ort eller användes i ett stort industriellt företag. Detta medför att bygden omkring strömfallet inte kan få utnyttja något av strömfallets kraft. I vattenlagen har införts bestämmelser, som avser att förhindra monopolisering av kraften till nackdel för bygdeintressenterna. Dessa bestämmelser återfinnes i 4 kap. Bestämmelserna ifråga avser endast större vattenkraftanläggningar. I 4:1 stadgas, att om strömfall utbyggts enligt vattenlagen, och om den vattenkraft som kan uttagas vid oreglerat lågvatten uppgår till minst 500 turbinhästkrafter, så är byggnadens ägare pliktig att för tillgodoseende av kringliggande bygds behov av kraft till användning i hantverk, industri eller lantbruk eller till belysning eller uppvärmning, tillhandahålla intill 1/10 av den årliga kraftmängd, som med det installerade maskineriet kan uttagas. Storleken av nämnda andel, som brukar benämnas bygdekraft, bestämmes av vattendomsstolen. Ersättning för bygdekraft skall utgå med ett skäligt belopp, som i händelse av tvist bestämmes av statens prisregleringsnämnd för elektrisk ström.

Om grundvattentäkt

Före 1940 fanns inga lagbestämmelser rörande anläggningar för tillgodogörande av grundvatten. Med den alltmer ökade vattenförbrukningen hade emellertid behovet av bestämmelser på detta område gjort sig allt-

mer gällande. Bl.a. hade Malnö stads vattenbehov, som tillgodosågs genom ett antal borrhål runt om i trakten, visat sig nedföra högst onnliga verkningar för jordägarna i dessa bygder. I många fall hade jordägarna härigenom tvingats att utföra dyrbara djupborrningar för anskaffande av vatten. I motioner till 1936 års riksdag framställdes yrkande om utredning och lagstiftning på detta område. Dessa motioner ledde till att en utredning tillsattes, som påföljande år avlämnade sitt betänkande. På grundval av detta fastställdes bestämmelser om vattentäkt, genom lagändring 1964 benämnd grundvattentäkt, vilka införts i vattenlagen i slutet av 2 kap. (2:42-61).

Den grundläggande principen är att rätten att tillgodogöra grundvat-
ten skall följa jordägenderätten. Bestämmelse härom återfinnes som tidigare nämnts i 1:15, vari stadgas, att envar med i 2 kap. angivna inskränkningar äger att å honom tillhörigt område tillgodogöra sig vatten som finns under markens yta (grundvattnet). Genom detta stadgande göres dock ej rubbning i den rätt att å annans område tillgodogöra grundvattnet, som kan stödjas å den, urminnes hävd eller annan särskild rättsgrund.

Enligt 2:42 förstås med grundvattentäkt anläggning för tillgodogörande av grundvattnet.

Grundvattentäkt skall anläggas så, att ändamålet utan oskäligen kostnad vinnes med minsta intrång och olägenhet för annan, och vid dess nyttjande skall nödig sparsamhet med vattnet iakttagas. Den får enligt 2:44 första stycket ej anordnas eller nyttjas på sådant sätt, att till följd därav fastighet berövas vatten, som erfordras för fastighetens bruk, eller att grundvattentäkt, som är avsedd för annat ändamål än viss fastighets förseende med vatten, inte kan utnyttjas i huvudsakligen samma omfattning som förut eller annan eljest lider men av någon betydelse. Detta för såvitt det ej ur allmän eller enskild synpunkt medför fördel, som väsentligt överväger olägenheterna. För skada och intrång skall ersättning givas efter bestämmelserna i 9 kap.

Vid tillämpningen av nämnda lagrum skall iakttagas, att nyttjande av grundvattentäkt ej får nedföra att ett flertal fastigheter berövas erforderligt vatten för husbehovsbrukning eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många har sitt uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas.

Om en grundvattentäkt befinnes vara av synnerlig betydelse för någon orts förseende med vatten eller för näringslivet eller eljest

från allmän synpunkt, äger Konungen efter henställan av vattendonstolen, utan hinder av vad i 2:44 stadgas, lämna nedgivande till grundvattentäk-
ten. Sistnämnda bestämmelse är som synes en parallell till motsvarande
lagrum beträffande byggande i vatten och vattenavledning.

Stadgandet i 2:44 gäller dock ej anordnande eller nyttjande av grund-
vattentäkt, som är avsedd allenast för viss fastighets förseende med vat-
ten till husbehovsförbrukning.

Om det visar sig nödvändigt att för tillgodogörande av grundvatten
frändraga ledning å annan tillhörig fastighet, är ägaren av denna plik-
tig att mot ersättning tåla detta intrång.

Anläggande av grundvattentäkt, som är avsedd att användas för till-
godogörande av större vattennängd än 300 m³ om dygnet, får enligt 2:47
inte påbörjas, förrän vattendonstolen efter ansökan meddelat besked hur
och under vilka villkor arbete må utföras och grundvatten tillgodogöras
vid vattentäkten ifråga. Ej heller detta stadgande gäller emellertid för
anläggning eller nyttjande av grundvattentäkt, som är avsedd allenast för
viss fastighets förseende med vatten till husbehovsförbrukning.

Enligt lagnotiven är till husbehovsförbrukning att räkna exempelvis
vatten för bevattning av trädgård, som huvudsakligen är avsedd för eget
behov. Däremot är icke till sådan förbrukning att räkna vatten till be-
vattning av handelsträdgård. Ehuru det ej i motiven utsagts, torde knap-
past till husbehov kunna hänföras vatten till bevattning av större åker-
arealer.

Om någon avser att vidtaga åtgärd för tillgodogörande av grundvat-
ten, för vilken ej erfordras vattendonstolens prövning, står det dock
honom fritt om han så önskar att till beredande av trygghet för franti-
den medelst ansökan påkalla sådan prövning. Detta är likaledes en paral-
lellbestämmelse till motsvarande stadgande ifråga om byggande i vatten.

Vad som i 2:38 stadgas om företräde mellan olika företag rörande
byggande i vatten skall som tidigare nämnts äga motsvarande tillämpning
när fråga är om två eller flera grundvattentäkter, som inte kan utnytt-
jas jämte varandra. Bestämmelse härom återfinnes i 2:48. Vid sådan frå-
gas avgörande skall dock alltid tillses, att inte någon ort berövas er-
forderligt vatten från grundvattentillgång inom orten. Bestämmelsen inne-
bär att i princip allmänna intressen går före enskilda. En kommunal
grundvattentäkt torde sålunda ha företräde framför en enskild.

Om grundvattentäkt tagits i bruk efter ingången av år 1940 (alltså

efter det lagen om vattentäkt trätt i kraft), utan att frågan prövats av vattendonstolen, eller om större vattennängd än tidigare utan sådan prövning tillgodogjorts efter nämnda tid, så är grundvattentäktens ägare bevisningsskyldig med avseende å tidigare rådande grundvattenstånd. Denna bestämmelse, som återfinnes i 2:54, innebär att den vattennängd, som man tog ut före 1940, får man även i fortsättningen tillgodogöra sig, men utan donstolens tillstånd får man icke öka vattenuttaget.

Om grundvattentäkt nyttjas utan att författningsenligt medgivande erhållits, är ägaren berättigad att medelst ansökan hos vattendonstolen påkalla prövning av grundvattentäktens laglighet.

Om två eller flera fastigheter för husbehovsförbrukning är beroende av samma grundvattentillgång och fastigheternas behov inte kan till fullo täckas, så skall vattnet fördelas mellan den efter vad som prövas skäligt. Härvid skall iakttagas, att fastighet ej må berövas vatten, vartill den med hänsyn till läge och naturlig beskaffenhet, äldre bebyggelse eller andra omständigheter bör anses äga företräde.

Stadgandena i 2 kap. om anordnande och nyttjande av grundvattentäkt skall i tillämpliga delar gälla, där för erhållande av grundvatten i tillräcklig mängd kräves att vatten tillföres grunden genom särskild åtgärd (vanligen infiltration). Frågan om bortledning av vatten för sådant ändamål ur sjö eller vattendrag skall dock prövas i enlighet med vad som är föreskrivet beträffande byggande i vatten.

Genom lag den 29 april 1964 har tillkommit vissa bestämmelser om skydd för grundvatten. Dessa bestämmelser återfinnes i 2:62-68.

Erfordras till skydd mot förorening av grundvatten, att å annan tillhörig fastighet lägges besvär eller last, är enligt 2:62 fastighetens ägare pliktig att mot ersättning tåla intrånget härav.

Om någon vill utföra grävning eller sprängning eller anordna upplag eller vidtaga annan åtgärd, som kan befaras medföra menlig inverkan på grundvattentillgång, som tillgodogöres eller kan antagas komma att frandeles tillgodogöras, är han skyldig att till skydd för grundvattnet vidtaga de anordningar och tåla den begränsning av verksamheten som omständigheterna kräver (2:63).

Länsstyrelsen äger för att bereda skydd för grundvattentillgång, som tillgodogöres eller kan antagas komma att frandeles tillgodogöras, fastställa erforderligt skyddsområde för grundvattentillgången samt jämlikt 2:63 meddela allmänna föreskrifter rörande området ifråga. Vidare

äger länsstyrelsen att vid vite tillhålla den, som ännar vidtaga åtgärd varom säges i 2:63, att iakttaga vad som enligt detta lagrum åligger honom.

Om avloppsvatten

Innan vattenlagen trädde i kraft saknades bestämmelser angående bortledande av förorenat vatten. Stadgandena i dikningslagen gällde endast sådant vatten, som avleddes i och för jords torrläggning. Den där föreskrivna skyldigheten för ägare av nedanliggande mark att inte hindra vattnets avlopp från högre beläget område och att, om för vattnets avledande erfordrades dike å hans mark, upplåta mark härför, ägde sålunda icke tillämpning, då det var fråga om avledande av förorenat vatten. Detta kom att uppfattas som en kännbar brist. Visserligen ägde samhällena möjlighet att genom expropriation förvärva erforderlig mark, varjämte givetvis frivilliga avtal kunde träffas. En expropriation ställde sig emellertid dyr, och frivilliga avtal gav inte ett säkert rättsskydd. Det var därför ett starkt önskemål att få särskilda bestämmelser om kloakledningar, lämpligen anpassade efter dikningsreglerna, så att en tvångsrätt skulle kunna göras gällande och ävenledes en tvångssansfällighet komma till stånd.

I vattenlagen av år 1920 ingick ett kortfattat avsnitt (kap. 8), som innehöll vissa bestämmelser om kloakledningar. Häri stadgades bl.a., att om en kloakledning skulle byggas för ett samhälles räkning, och det därvid befanns medföra en väsentlig fördel, att ledningen inrättades för att jämväl avleda annat samhälles kloakvatten, skulle ledningen så byggas, om sistnämnda samhälle påfordrade detta. Vidare fanns bestämmelser om att ifall ett samhälle ville inleda kloakvatten i ledning som anlagts för annat samhälles räkning, fick detta icke förvägras, försåvitt inte väsentlig olägenhet vållades därav, eller ändamålsenlig avledning kunde beredas på annat sätt.

Enligt nämnda bestämmelser kunde sålunda ett grannsamhälle tvinga sig till rätten att, givetvis mot skälig ersättning, ansluta sig till en redan lagd eller under byggnad varande kloakledning. Däremot förelåg inte rätt för ledningens ägare att påyrka att grannsamhället skulle delta, n.a.o. det medgavs tvångsrätt men inte tvångsanslutning. Detta kunde leda till att om fastighetsägare, som lämpligen kunnat ansluta sig

till ett kloakledningsföretag, först senare kom till insikt om, att även de behövde avlopp för kloakvatten, så måste antingen den först lagda ledningen byggas om med grövre dimensioner eller en ny ledning läggas parallellt med den första. I båda fallen blev i allmänhet kostnaden väsentligt högre än om från början en ledning av tillräckliga dimensioner lagts.

Ifråga om tillåtligheten att genom utsläpp av kloakvatten förorena vatten varöver annan råder, eller att förorena luften, var bestämmelserna i 1920 års lag ganska vaga. Detta motiverades av de sakkunniga som utarbetade lagförslaget med att i en vattenlag kunde bestämmelser rörande rättsförhållandena med avseende på luftens förorenande genom utsläppande av stoft eller gaser uppenbarligen icke förekomma. Dessa frågor hörde principiellt under de sedvanerättsliga reglerna om grannelagsförhållandet fastigheter emellan. Detsamma måste enligt de sakkunniga gälla även beträffande vattnets förorenande genom utsläppande däri av fasta eller flytande ämnen eller gaser. Någon principiell åtskillnad i rättsligt avseende kunde sålunda enligt de sakkunniga icke uppställas mellan den granne, vars bostad förpestades och vars fält förbrändes av gaser från en närliggande fabrik, och den, vars fisk dödades genom vattnets förskämning eller som därav hindrades att använda vattnet till hushålls- eller andra ändamål.

Behovet av en omarbetning och komplettering av gällande bestämmelser på ifrågavarande område gjorde sig efter vattenlagens tillkomst ned åren allt mer gällande. År 1939 framlades ett av tillkallade sakkunniga avgivet betänkande angående åtgärder till motverkande av vattenförorening, innebärande en grundlig omarbetning och väsentlig utvidgning av 8 kap. Förslaget antogs av riksdagen och trädde i kraft den 1 januari 1942. I det följande skall kortfattat redogöras för huvuddragen i nu gällande bestämmelserna rörande avloppsvatten.

I 8 kap. i dess nuvarande utformning skiljes mellan kloakvatten, dvs. spillvatten och orenlighet som härrör från bostäder eller från verksamhet, som inte är att hänföra till industriell rörelse, samt industriellt avloppsvatten, dvs. spillvatten och orenlighet, som härrör från industriell rörelse.

Bestämmelserna om avledande av kloakvatten eller industriellt avloppsvatten skall i tillämpliga delar gälla även utkastande, utsläppande eller uppläggande av fast avfall från samhälle eller fastighet så

att vattendrag, sjö eller annat vattenområde kan förorenas därav (8:2). Konungen eller myndighet, som av Konungen utses, äger meddela särskilda bestämmelser till förebyggande av sådan vattenförorening. Enligt Kungl. kungörelse av den 31 juli 1956 må erforderliga föreskrifter i detta syfte utfärdas av länsstyrelsen. Om åtgärder mot vattenförorening från fartyg är särskilt stadgat (lag 6 april 1956).

Utöver de bestämmelser som meddelas i 8 kap. gäller vad i hälsovårdsstadgan eller eljest ur hälsovårdssynpunkt föreskrives. Detta innebär att hälsovårdsmyndigheterna kan förbjuda kloakvattenutsläpp, även om detta inte direkt förhindras genom stadgandena i vattenlagen. Beträffande avledande av avloppsvatten genom allmän vatten- och avloppsanläggning gäller tillika vad därom särskilt är stadgat. - Med samhälle avses i 8 kap. verksamhetsområdet för allmän vatten- och avloppsanläggning enligt lagen om sådan anläggning (se SFS 1955:314 och 315).

A. Avledande av kloakvatten

Kloakledning skall enligt 8:3 göras täckt, såvida ej med hänsyn till särskilda förhållanden öppen ledning kan tillåtas. I övrigt skall kloakledning inrättas så att ändamålet utan oskäligen kostnad vinnes med minsta intrång och olägenhet för annan.

Om det för avledande av kloakvatten är nödvändigt att ledning frändrages över annan tillhörig fastighet, så är ägaren av denna pliktig att mot ersättning tåla intrånget därav.

Där det för avledande av kloakvatten kräves att avlopp anordnas genom väg eller genom järnvägs banvall eller att befintligt sådant utvidgas eller fördjupas, så skall arbetet enligt 8:5 bekostas av anläggaren. Någon motsvarande bestämmelse som vid dikning att vägens ägare under vissa förhållanden är skyldig att bekosta arbetet finnes sålunda ej.

Om allmän väg eller därtill hörande bro eller trunna skall byggas eller ändras och någon innan arbetet påbörjas fordrar, att avlopp genom vägen för avledande av kloakvatten anordnas i enlighet med av honom framlagd plan, upprättad av sakkunnig person, så är enligt 8:6 väghållaren skyldig att utföra arbetet i överensstämmelse härmed. Han är dock berättigad till ersättning med det belopp, varmed väganläggningen och underhållet därav må fördyras (jfr 7:13). Sanna bestämmelse gäller ifråga om järnväg och spårväg.

De ovan anförda bestämmelserna rörande tvångsrätt gäller fortfarande

de. Därjämte har ett betydelsefullt tillägg gjorts, innebärande att även tvångsanslutning skall ske. I 8:9 stadgas nämligen, att om en kloakledning, som ett samhälle vill anlägga, med väsentlig fördel även kan användas för avledande av kloakvatten från annat samhälle, som är i behov av dylik ledning, så är detta pliktigt att taga del i ledningens läggande. Vidare stadgas i 8:11, att om ett samhälle har anlagt en kloakledning så, att den med väsentlig fördel kan användas för avledande av kloakvatten även från annat samhälle, så är detta pliktigt att ingå i företaget, när det är i behov av dylik ledning.

Beträffande anläggningskostnaden för ledning, som är gemensam för två eller flera samhällen, stadgas i 8:10, att kostnaden skall fördelas mellan samhällena med hänsyn tagen till mängden och beskaffenheten av det kloakvatten, som från vart samhälle skall avledas. Inget samhälle är dock skyldigt att för avledande av sitt kloakvatten sannanlagt vidkännas större kostnad än om samhället anlagt särskild ledning eller bidra med större belopp än med hänsyn till samhällets nytta av företaget kan anses rimligt. Sistnämnda lagrum kan anses utgöra en parallell till 7:26 angående maximering av dikningskostnaden till det belopp, för vilket vederbörande kan dika själv.

Beträffande ombyggnad av kloakledning, som är gemensam för två eller flera samhällen, gäller samma bestämmelser som ifråga om ny ledning.

En praktiskt viktig bestämmelse har vi i 8:14. Enligt detta lagrum skall vad som är stadgat ifråga om två eller flera samhällen äga motsvarande tillämpning med avseende å två eller flera fastigheter. Detta gäller beträffande samhälle och en eller flera fastigheter som är belägna utom samhället.

Om ett flertal fastigheter är delaktiga i samma kloakledning, så skall enligt 8:15, i den mån inte ledningens längd eller arten av förefintlig bebyggelse eller eljest särskilt förhållande till annat föranleder, fastigheterna vara pliktiga att deltaga i kostnaden för hela ledningen, oaktat att kloakvatten från den tilledes på skilda ställen. Detta lagrum är sålunda en direkt motsvarighet till 7:21 rörande dikningsansfällighet.

De ovan anförda bestämmelserna (§§ 3-16) äger ej tillämpning ifråga om avledande inom samhälle av kloakvatten från byggnader, tomter, gator eller andra platser inom samhället. Härför gäller särskilda bestämmelser.

Den som avleder eller ämnar avleda kloakvatten till vattendrag,

sjö eller annat vattenområde är jämlikt 8:23 skyldig att vidtaga de åtgärder till motverkande av förorening, som med hänsyn till beskaffenheten av vattenområdet och förhållandena i övrigt kan anses påkalla ur allmän eller enskild synpunkt.

Bestämmelserna i detta avseende skärptes väsentligt genom lagändring 1956. Numera får sålunda kloakvatten som innehåller avloppsvatten från vattenklosett eller härrör från tätbebyggelse och som inte undergått behandling, varigenom avsättningsbar förorening fränskilts, även som pressaft från siloanläggning och urin från djurstall, inte avledas till vattendrag, sjö eller annat vattenområde med mindre det uppenbarligen kan ske utan olägenhet.

Erfordras för renande av kloakvatten, innan det utsläppes i vattendrag, sjö eller annat vattenområde, att anläggning utföres å annan tillhörig fastighet, är ägaren av denna pliktig att mot ersättning tåla intrånget härav. För dylikt ändamål bör dock inte tomtmark, trädgård eller park tagas i anspråk, där det utan synnerlig olägenhet kan undvikas.

Har, där två eller flera samhällen avleder kloakvatten till samma vattenområde, något samhälle vidtagit åtgärder för renande av sitt kloakvatten, så är samhälle som alltjämt förorenar vattenområdet, pliktigt att, intill dess det vidtagit motsvarande åtgärder, årligen utge bidrag till förstnämnda åtgärder efter vad som prövas skäligt. Enahanda gäller beträffande två eller flera fastigheter eller ifråga om samhälle och en eller flera fastigheter belägna utom detta.

Till vattendrag, sjö eller annat vattenområde, vars vatten användes eller kan antagas komma att frändeles användas för samhälles vattenförsörjning eller i fabrik eller annan inrättning för fränställning av varor avsedda att förtäras av allmänheten, får enligt 8:23 (lag den 29 april 1964) kloakvatten icke avledas, om därigenom kan uppkomma fara för spridning av smitta eller eljest våda ur hälsosynpunkt.

Nödgas någon med hänsyn till samhälles vattenförsörjning eller inrättning som nyss nämnts vidkännas ökad kostnad för kloakvattnets avledande eller för åtgärd till motverkande av förorening genom kloakvattnet, skall samhället eller ägaren av inrättningen betala bidrag till den ökade kostnaden efter vad prövas skäligt.

Om förorening genom kloakvatten vållar olägenhet, som är av någon betydelse, skall ersättning därför givas, såvida inte olägenheten med hänsyn till förhållandena å orten skäligen bör tålas.

B. Kombinerade företag

I princip möter ej något hinder mot att, då så är lämpligt, använda samma ledning både för avledande av kloakvatten och för torrläggning av mark. För sådana företag, som brukar benämnas kombinerade företag, gäller samma bestämmelser som ifråga om kloakledning som är gemensam för två eller flera samhällen. Sålunda är stipulerat såväl tvångsrätt som tvångsanslutning. Detta är fallet både beträffande ledning för torrläggning av mark, till vilken någon vill leda kloakvatten, och ifråga om kloakledning, vilken ägare av mark vill utnyttja för markens torrläggning.

Vad beträffar fördelningen av kostnaderna mellan torrlägningsintressena och kloakvattenintressena för en gemensam ledning gäller likaledes samma bestämmelse som ifråga om anläggningskostnaden för kloakledning, som är gemensam för två eller flera samhällen, dvs. stadgandet i 8:10, att kostnaden skall fördelas med hänsyn till mängden och beskaffenheten av det kloakvatten som från vart samhälle skall avledas. Denna bestämmelse torde icke vålla några större svårigheter att tillämpa beträffande kloakledning, som är gemensam för två eller flera samhällen eller för två eller flera fastigheter. Beträffande kombinerade företag är emellertid saken inte lika enkel, även om bestämmelsen som sådan inte kan föranleda några missförstånd. Å ena sidan är det fråga om avledning av mer eller mindre starkt förorenat vatten, å den andra sidan gäller det vatten som icke alls eller endast i obetydlig grad är förorenat (yt- och grundvatten). Problemet är sålunda att på ett eller annat sätt kunna göra en rättvisande jämförelse mellan de olika slag av vatten som skall avledas.

Dylika kombinerade företag, om vilka stadgas i 8:18-22, har under de ca 25 år, som ifrågavarande bestämmelser hittills varit i kraft, genomförts i ganska begränsad omfattning. Detta torde delvis få tillskrivas svårigheterna att enligt 8:10 kunna s.a.s. bilda en brygga mellan kloaklednings- och torrlägningsintressena. Olika metoder torde under årens lopp ha praktiserats, men grundproblemet kvarstår.

En logiskt sett invändningsfri väg förefaller kunna vara att fördela kostnaderna för en gemensam ledning i proportion till vad det skulle kosta vardera parten att bygga en för sitt eget behov erforderlig ledning. Förfarings sättet strider emellertid mot 8:10, emedan man då inte tagit hänsyn till "vattnets mängd och beskaffenhet".

I åtskilliga fall torde frågan praktiskt ha lösts på det sättet, att företaget betraktats som ett torrlägningsföretag och handlagts enligt bestämmelserna i 7 kap. Kloakledningsintressena har sedan debiterats den kostnad, varmed ledningen för att tillgodose dessa blivit fördyrad, varjämte de påförts viss anslutningsavgift. Detta innebär emellertid att företaget icke handlagts såsom ett kombinerat företag i vattenlagens mening.

En fråga som det kan vara anledning att här något diskutera är hur vattenlagens uttryck kloakvattnets "beskaffenhet" i 8:10 skall tolkas. Den närmast till hands liggande tolkningen torde väl vara att man skall taga hänsyn till mängden organisk substans i avloppsvattnet. Detta vore liktydigt med att sedan detta undergått högbehandling, varvid den organiska substansen nedbrutits och mineraliserats, skulle det praktiskt taget vara jämförbart med vanligt yt- och grundvatten.

Som framgår av vad ovan anförts är det ingenting som hindrar att man avleder kloakvatten till ett vattendrag, sedan åtgärder till motverkande av förorening vidtagits. Längre än till högbehandling av vattendraget är det självfallet icke möjligt att komma. Detta innebär emellertid att den övervägande delen av närsalterna följer med ut i vattendraget. Till följd härav måste givetvis dylik högbehandlat vatten verka befördrande på vegetationsutvecklingen i öppna avlopp och därigenom förorsaka ökade underhållskostnader för dessa.

Det är dock inte på något sätt utsagt, att med kloakvattnets "beskaffenhet" enbart skall förstås mängden organiskt material. Följaktligen borde det vara möjligt att med tillämpning av 8:10 kunna ålägga ett kloakledningsföretag att med hänsyn till vattnets innehåll av närsalter bestrida en lämpligt avpassad del av kostnaderna för underhållet av det vattendrag, i vilket ledningen utnyttas. Några klara principer härför har dock ännu inte utbildats. Frågan har emellertid stor aktualitet och är ur torrläggningssynpunkt av väsentlig betydelse.

I 8:19 finns en bestämmelse, som modifierar deltagningsskyldigheten i ett kombinerat företag för ägare av mark som erhåller båtnad genom detsamma. Här stadgas nämligen, att han icke är skyldig att vidkännas större del i kostnaden än om företaget endast hade avsett torrläggning av mark. Bestämmelsen kan anses vara en utveckling av stadgandet i 7:26 angående maximering av deltagningskostnaden i dikning till vad det skulle kosta vederbörande att dika själv.

Sedan fördelning av kostnaderna mellan de båda intressegrupperna verkställt, skall den vidare fördelningen av kostnaderna på deltagarna inom vardera gruppen ske enligt reglerna för avlopps- resp. torrlägningsföretag.

C. Avledande av industriellt avloppsvatten

Vad som stadgats om kloakvatten och ledning för avledande av sådant skall äga motsvarande tillämpning ifråga om industriellt avloppsvatten. Härtill kommer sedan vissa bestämmelser, som innebär en skärpning av vad som gäller ifråga om avledande av kloakvatten.

Det är enligt 8:32 inte tillåtet att avleda industriellt avloppsvatten på sådant sätt att genom förorening av vattendrag, sjö eller annat vattenområde uppkommer olägenhet av någon betydelse ur allmän eller enskildsynpunkt, såvida inte föroreningens förebyggande kommer att kräva sådana åtgärder, som ej skäligen kan påfordras.

Om avloppsvattnet från fabrik eller annan industriell inrättning kan befaras medföra sådan förorening av vattendrag, sjö eller annat vattenområde, att fiskerinäring av större betydelse lider väsentligt förfång eller att eljest allmänna intressen i avsevärd mån förnärmas, kan enligt 8:32 andra stycket nedgivande till utsläppande av avloppsvattnet erhållas endast såframt Konungen efter hemställan av vattendomstolen förklarar, att med hänsyn till fabriken eller inrättningens betydelse för näringslivet eller för orten hinder däremot ej möter.

Vassle samt galvaniskt bad eller från sådant bad härrörande koncentrerat sköljvatten får ej utsläppas i vattendrag, sjö eller annat vattenområde, såvida det inte är uppenbart att det kan ske utan olägenhet eller att nedgivande lämnats enligt 8:32 andra stycket.

Om utsläppande av industriellt avloppsvatten i vattendrag, sjö eller annat vattenområde skulle medföra avsevärd skada å fiske, så är ägaren av den fabrik eller inrättning, varifrån avloppsvattnet härrör, pliktig att till fiskets befrämjande erlægga en viss årlig avgift, minst 50 och högst 10000 kronor.

För avledande av avloppsvatten från fabrik eller annan industriell anläggning inom samhälle till samhället tillhörig avloppsledning äger detta att föreskriva de villkor, under vilka avledandet bör ske. Samhällets beslut skall underställas länsstyrelsens prövning.

Konungen kan, där det med hänsyn till landets djur- eller växtvärld

eller eljest ur naturskyddssynpunkt finnes vara av särskild betydelse, med avseende på visst område meddela förbud mot all förorening genom industriellt avloppsvatten, såvitt det prövas kunna ske utan att innehavaren av fabrik eller inrättning, som anlagts innan förbudet meddelats, lider oskäligt intrång.

Enligt en kunglig kungörelse av den 30 november 1956 skall förprovning verkställas rörande åtgärder till motverkande av vattenförorening. I denna kungörelse stadgas bl.a. att avloppsvatten ej må utsläppas i vattendrag, sjö eller annat vattenområde utan att i god tid dessförinnan annälan gjorts hos statens vatteninspektion, såvida det är fråga om

- 1) kloakvatten som härrör från tätbebyggelse och som ej undergått behandling, varigenom avsättningsbar förorening frånges,
- 2) annat kloakvatten, som innehåller avloppsvatten från vattentoilet och som ej undergått dylik behandling,
- 3) pressaft från siloanläggning,
- 4) urin från djurstall,
- 5) vassle som ej är av allenast spillkaraktär, eller
- 6) galvaniskt bad eller från dylikt bad härrörande koncentrerat sköljvatten, därest sådant avloppsvatten icke undergått behandling för borttagande av giftverkan.

Annälan kan dock efter medgivande av hälsovårdsnämnden underlåtas i sådant fall som avses under punkt 2) om avloppsvattnet utsläppes från enstaka hushåll samt i sådant fall som avses under punkterna 3) eller 4) om avloppsvattnet utsläppes i mindre damm eller dike inom fastigheten.

Den sistnämnda passusen kan för en enskild jordbrukare vara av viss betydelse genom att den i någon mån modifierar de ganska stränga bestämmelserna i 8:23 i dess efter lagändringen 1956 gällande utformning. Det bör emellertid observeras att hälsovårdsnämndens tillstånd skall inhämtas innan sådant utsläpp får ske.

Vidare stadgas i nämnda kungörelse, att vissa slag av fabriker, t.ex. cellulosa-fabrik, slakteri och stärkelsefabrik, inte får anläggas utan förprovning hos vattendonstol. I andra fall, exempelvis ifråga om mejeri, cementfabrik och konstgödsel-fabrik, skall i stället annälan i god tid före anläggningen göras hos statens vatteninspektion.

D. Genensamma bestämmelser

Ansökan om prövning av frågan under vilka villkor utsläppning av kloakvatten eller industriellt avloppsvatten i vattendrag, sjö eller annat vattenområde må ske skall ingivas till vattendomstolen. Målet prövas därefter i den ordning som i 11 kap. är stadgat för ansökningsmål; vattenrättsdonaren eller vattendomstolen kan dock förordna att målet skall behandlas vid syneförrättning enligt 10:32. Om frågan gäller såväl avledning av kloakvatten eller industriellt avloppsvatten som torrläggning av mark, skall till ledning vid förordnande av förrättningsman angivas vilket ändamål som bör anses som företagets huvudsakliga.

Dylik ansökan kan också ingivas till länsstyrelsen; i så fall kommer frågan att behandlas vid syneförrättning enligt 10:32.

Synemännens utlåtande angående företag som handlägges enligt 8 kap. vattenlagen skall jämlikt 8:38 i princip underställas vattendomstolens prövning.

I 8:40 stadgas, att om utsläppning av kloakvatten eller industriellt avloppsvatten visar sig vålla betydande olägenhet, som vid beslutets eller utlåtandets meddelande icke förutsetts, kan vattendomstolen meddela ändrade föreskrifter, som är lägnade att förebygga eller i möjligaste mån minska olägenheten för framtiden. Stadgandet är en parallellbestämmelse till 7:57 rörande oförutsedd skada eller intrång vid torrläggning av mark.

Vidare stadgas i 8:40, att vattendomstolens beslut eller synemännens utlåtande ej utgör hinder för länsstyrelsen att, när särskilda omständigheter föreligger meddela de föreskrifter som kan föranledas härav. Detta innebär att länsstyrelsen kan ingripa, även om vattendomstolen har beslutat i ärendet.

Om företag rörande avledning av kloakvatten eller industriellt avloppsvatten icke utförts inom i 10:62 angiven tid, i regel minst 2 och högst 10 år, gäller detsamma som ifråga om torrläggning av mark, dvs. att meddelat beslut eller utlåtande rörande företaget är förfallet.

Om det under utförandet av ett företag enligt 8 kap. vattenlagen skulle visa sig, att visst arbete, som i beslut eller utlåtande rörande företaget föreskrivits, är obehövt, så kan vattendomstolen enligt 8:44 på ansökan av deltagare i detta föreskriva jämkning, ävenson i övrigt vidtaga de ändringar i bestämmelserna rörande företaget, som kan

vara påkallade. Denna paragraf är en direkt motsvarighet till bestämmelserna i 7:59.

Om en fastighet, som förklarats delaktig i företag enligt 8 kap., har övergått till ny ägare, så är denne pliktig att svara för den kostnad som belöper å fastigheten (jfr 7:60), och om den föregående ägaren försummat att verkställa arbete, som för företagets utförande eller underhåll ålagts honom, är den nye ägaren skyldig att fullgöra vad sålunda har blivit eftersatt.

Är ett företag enligt 8 kap. gemensamt för två eller flera samhällen, skall det samhälle, som bäst finnes lämpat härför, not ersättning handha företagets angelägenheter. Motsvarande gäller ifråga om företag som är gemensamt för två fastigheter. Om företaget är gemensamt för samhälle och en eller flera fastigheter, skall samhället handha företaget. Är det gemensamt för fler än två fastigheter, skall för handhavandet utses en styrelse på en eller flera ledamöter.

Om ersättningar

A. Allmänna bestämmelser

Såsom frångår av vad som anförts i det föregående, lämnar vattenlagen i många fall tillstånd till att taga annans egendom i anspråk eller göra intrång å denna. Den som utsättes för dylik förlust, skada eller intrång skall givetvis ha ersättning härför. Denna fastställs av den myndighet, som handlägger frågan om företaget (vattendomsstolen eller, då särskild syneförrättning hålles, vederbörande synenäm).

De allmänna bestämmelserna angående ersättningsskyldighet återfinnes i 9:1-12. Principen är, att ersättning för egendom som avstås eller ersättning för uppkommande förlust, skada eller intrång, skall lämnas av den, som jänliskt vattenlagen erhållit medgivande

1. att tillösa sig samfällt strömfall,
2. att eljest lösa eller taga i anspråk annan tillhörigt område,
3. att tillgodogöra sig vattennängd eller vattenkraft som tillhör annan, eller
4. att vidtaga åtgärd, varigenom eljest annan egendom lider skada eller intrång.

Ersättningsskyldigheten omfattar inte endast den direkta skada, som vållas genom en anläggning eller en åtgärd, utan även de följska-

dor (indirekta skador), som äger samband med den direkta skadan. I 9:2 stadgas sålunda, att om en del av en fastighet skall avstås, och den återstående delen blir onyttig för ägaren eller betydande olägenhet vid begagnandet därav uppkommer, så är ägaren berättigad fordra att hela fastigheten inlöses. Denna grundregel gäller för såväl ägare av jordbruks- eller annan fastighet som för ägare av strömfall.

Om en fastighet eller särskild del därav skall inlösas, kan anläggaren enligt 9:6 åläggas att på fastighetsägarens begäran även inlösa sådan lös egendom, exempelvis jordbruksredskap och maskiner, som genom avståendet av fastigheten eller del därav blivit onyttig för honom. Detsamma gäller ifråga om egendom, som till följd av skada å jord, hus, fiske eller annat blivit onyttig för dess ägare.

I motsats till vad som enligt allmänrättsliga regler gäller, skall vid bedömandet av skador, som tillskyndas någon genom företag eller åtgärd enligt vattenlagen, hänsyn tagas även till skada eller lidande av annan beskaffenhet än rent ekonomisk. Härmed avses inte skada i form av t.ex. minskat värde ur estetisk synpunkt, ty ett sådant har även ekonomiskt värde, utan härmed menas rena affektionsvärden. Det kan sålunda vara fråga om en fastighet, som varit i släktens ägo i många generationer och som därför för ägaren har ett värde utöver marknadsvärdet. Eller det kan gälla en trädgård eller annan anläggning, som ägaren ägnat särskilt stor omsorg och som i följd därav för honom, men inte för någon annan, har ett speciellt värde.

Prövning av fråga om tillstånd till företag enligt vattenlagen inledes som regel med en ansökan, som på visst sätt offentliggöres. Det skulle kanske härvid vara att befara att en markägare, sedan han erhållit kännedom om ett planerat företag, i avsikt att höja den ersättning för skada eller intrång av företaget, som annars skulle utgå, nedlägger kostnad på sin egendom. För ett dylikt fall stadgas i 9:12, att därest efter ansökningens offentliggörande kostnad nedlägges på egendom, får denna kostnad tagas i beräkning endast såvitt den provas ha varit nödig och nyttig samt icke blivit nedlagd i uppenbar avsikt att höja ersättningen.

Även andra dylika fall kan föreligga, på vilka 9:12 synes kunna tillämpas. Sålunda har det förekommit, att sedan det blivit bekant att en sjö avsetts skola uppdrämmas för kraftändamål, har ett påfallande intresse förspotts från utomstående personers sida att där förvärva markområden, för vilka sedan av dammbyggaren yrkats ersättning till följd av spolierade sportstugedomter!

B. Ersättning i pengar

Ersättning skall i de flesta fall utgå i pengar. Vissa undantag häriifrån förekommer dock, vilka kommer att behandlas längre fram. Gällande bestämmelser ifråga om penningersättning återfinnes i 9:47-74.

Ersättning i pengar skall som regel bestämmas att utgå på en gång, vilket betingas av syftet att säkra inteckningshavarens rätt.

Grundregeln är att den egendom som avstås, eller den skada, förlust eller intrång som förorsakas, skall ersättas med fulla värdet. I vissa fall skall dock ersättningen utgå med 150 % av värdet. Detta är fallet, då skadan å fast egendom skall anses medföra inskränkning i möjligheten att utveckla egendomen till ökad produktivitet. I enlighet med denna princip skall en med 50 % förhöjd ersättning utgå i bl.a. följande fall:

1. För tillgodogjord vattenkraft ävensom för icke tillgodogjord sådan, som uppenbarligen är avsedd för befintlig eller under byggnad varande anläggning.
2. Fiskeverk, bevattningsanstalt samt annan därmed eller med byggnad för uttagande av vattenkraft jämförlig anläggning för vattnets utnyttjande, ävensom för skada å sådan anläggning.
3. För mark, vartill äganderätten avstås, eller som skadas genom vattenuppdämning eller annan ändring i vattenståndsförhållandena. (Till en delägare i ett invallningsföretag som med stöd av 7:54 yrkar att företaget inlöser hans av invallningen berörda mark utgår dock ingen förhöjning. Inte heller utgår förhöjd ersättning för sådan skada å mark, som består däri, att framtida torrläggning av denna hindras eller försvåras genom vattenuppdämning.)

Man bör lägga märke till att för skada å mark genom uppdämning skall förhöjd ersättning lämnas, däremot inte för skada å den på marken växande grödan. Detta innebär bl.a. att för skogsmark utgår förhöjd ersättning, men inte för skogen. Vid skadevärderingen måste sålunda skogsmarken och skogen värderas var för sig. Vid uppskattningen av värdet av skadan å icke avverkningsduglig skog brukar den principen tillämpas att skadan beräknas såsom skillnaden mellan det till nutid diskonterade framtida värdet av den mogna skogen minus nuvärdet (nettovärdet) av denna.

En viktig bestämmelse har vi i 9:51, vari stadgas, att vid bestämmande av ersättning för jord skall i jordens värde inräknas värdet av till denna hörande, för dess brukande erforderliga byggnader. Uttrycket "för dess brukande erforderliga byggnader" innebär att förhöjning med 50 % icke får beräknas på andra byggnader. Om det sålunda gäller en fastighet, som uteslutande användes som bostad, skall sålunda tontvärdet räknas för sig och byggnadsvärdet för sig, och förhöjning utgå endast på tontvärdet.

Vid inlösen av jordbruksfastighet eller vid bestämmande eljest av ersättning för skada å jord skall enligt rättspraxis (se Nytt Juridiskt Arkiv 1954:482) jämväl bostadsbyggnad, i den mån den ned avseende på storlek och utförande i övrigt är normal för fastighetens behov, anses såsom till jorden hörande, för dess brukande erforderlig byggnad, och vars värde sålunda enligt de i 9:48 angivna grunderna skall inräknas i jordens värde vid bestämmandet av ersättningens storlek.

Ersättning för intrång, som består allenast i upptagande av dike eller vattenledning på annans mark, verkställande av särskilt arbete där, såsom grävning eller sprängning eller uppförande av damm eller annan anläggning, utgår utan förhöjning.

Om en fastighet, som lider skada eller intrång till följd av åtgärd enligt vattenlagen, besväras av nyttjanderätt eller annan särskild rättighet, kan skadan eller intrånget drabba såväl ägaren som rättighetsinnehavaren. I dylika fall skall enligt 9:52 ersättning till ägaren och gottgörelsen till rättighetsinnehavaren bestämmas var för sig.

Ersättning i pengar skall som regel erläggas direkt till den som av vederbörande myndighet (vattendonstol, synenän) tillerkänts ersättningen. I vissa fall skall dock i enlighet med bestämmelserna i 9:54-57 ersättningen nedsättas hos vederbörande länsstyrelse. Detta är bl.a. fallet, om en fastighet är besvärad av inteckningar. Det är sålunda viktigt att förvissa sig om att en fastighet är gravationsfri, innan ersättning till ägaren utbetalas. I tveksamma fall kan det vara lämpligt att nedsätta ersättningen för att därigenom ha garanti för att tredje mans rätt ej rubbas.

C. Ersättning in natura

I två speciella fall skall ersättning inte utgå i pengar utan sker in natura, detta försävt ersättning på sistnämnda sätt inte nedför

olägenhet av betydighet för ena eller andra parten.

Det ena fallet är då någon av vattendonstolen enligt 2:5-6 meddelas tillstånd att tillgodogöra sig annans vattenkraft. Han ålägges härvid att lämna ersättning för den tillgodogjorda vattenkraften genom kraftöverföring efter vissa i 9:13-45 angivna grunder. Syftenålet med denna bestämelse torde vara att tillgodose dels den exproprierades rätt till den naturtillgång, som en annan fått tillstånd att utnyttja, men dels även bygdens intresse av att fortfarande kunna disponera åtnämnade någon del av denna tillgång. Bakom stadgandet torde sålunda ligga en likartad grundsyn som ifråga om den i det föregående omnämnda bygdekraften.

Det andra fallet är då någon enligt bestämmelserna rörande vattentäkter berättigats att tillgodogöra grundvatten och annan därigenom gått förlustig möjlighet att vid egen vattentäkt tillgodogöra erforderlig vattennängd. Ersättning skall härvid utgå genom tillhandahållande av motsvarande vattennängd. Skyldighet att tillhandahålla vatten skall enligt 9:46 åvila den fastighet, med vilken vattentäkten är förenad, och denna skyldighet skall, oberoende av avyttring eller exekutiv försäljning av fastigheten, äga bestånd, i vems hand densamma än kommer. Vattentäktens ägare är pliktig att anlägga och för framtiden underhålla samt i mån av behov ombygga för vattnets tillhandahållande erforderlig ledning till den fastighet som tillerkänts ersättning i nämnda form.

Vattendonstolen kan även eljest, där det finnes lämpligen kunna ske, föreskriva att ersättning för skada eller intrång genom nyttjande av vattentäkt skall utgå medelst tillhandahållande av vatten.

Även ett tredje fall av ersättning in natura har vid olika tillfällen varit föremål för diskussion, nämligen frågan om att vid skada å mark den skadelidande skulle kunna tilldönas ersättning i form av annat för honom lämpligt liggande markområde, exempelvis från en inlöst grannfastighet. Förslag till lagbestämmelser härom har förelegat men icke blivit antagna, bl.a. på grund av att från vattendonstolarnas sida framhållits, att det var stridande mot den allmänna rättsuppfattningen att påtvinga en markägare jord i ersättning för sådan som skadats, om han hellre ville ha penningersättning.

Å andra sidan torde det icke kunna förnekas, att om det vid vattenregleringsingrepp vore lagenligt möjligt för sökanden att i stället för penningersättning för skadad mark kunna lämna annan likvärdig mark i

ersättning, skulle detta i ej oväsentlig grad underlätta bildandet av ändamålsenliga brukningsenheter, vilket lämpligen borde ske i samverkan med vederbörande organ för jordbrukets rationalisering.

Vattendomstolarna

Före vattenlagens tillkomst behandlades vattennål vid de allmänna domstolarna, dvs. härads- och rådstuvurätterna. De regler som man vid utarbetandet av vattenlagen föreslog, skulle emellertid komma att leda till en väsentlig ökning av domstolarnas arbete med vattennål. Dessutom lämpades sig dessa, enligt de sakkunniga som utarbetade förslag till ny vattenlagstiftning, mindre än förr att behandlas av de allmänna domstolarna, emedan de tekniska detaljerna vid avgörande av vattennål torde komma att bli allt fler och fordra större sakkunskap. Med hänsyn härtill föreslog de sakkunniga, att vattennålens handläggning i första instans skulle anförtros särskilda specialdomstolar, vattendomstolar. Bestämmelser om vattendomstolarna vilka i det föregående i olika sammanhang berörts, återfinnes i kap. 11.

Enligt de allmänna bestämmelserna i 11:1 är vattendomstol första instans i vattennål. Överdomstol i sådana mål är vattenöverdomstolen, som utgöres av två avdelningar av Svea hovrätt. Sista domstol i vattennål är Högsta Domstolen.

Rikets vattendomstolar, vars jurisdiktionsonråden inte bestämes av administrativa gränser utan följer vissa vattendelare, är till antalet sex, nämligen

Övre Norrbygdens vattendomstol, förlagd till Luleå;
Nedre Norrbygdens vattendomstol, förlagd till Umeå;
Mellanbygdens vattendomstol, förlagd till Östersund;
Österbygdens vattendomstol, förlagd till Stockholm;
Söderbygdens vattendomstol, förlagd till Växjö, samt
Västerbygdens vattendomstol, förlagd till Vänersborg.

De olika vattendomstolarnas domsonråden är fastställda genom Kungl. kungörelse om rikets vattendomstolar av den 5 juni 1959, intagen i vattenlagen efter 11:15.

Vattendomstol består av en lagfaren vattenrättsdomare som ordförande samt såsom övriga ledamöter två vattenrättsingenjörer och två vattenrättsnämnden. I vissa enklare mål är domstolen dock beslutför ned do-

naren, en av ingenjörerna samt nämndemännen. Av vattenrättsingenjörerna - vilka regelmässigt har civilingenjörsexamen - skall den ene ha sakkunskap särskilt ifråga om byggande i vatten (vattenbyggnadsteknisk ingenjör), och den andre särskilt beträffande torrläggning av mark (agrikulturteknisk ingenjör). Domare och ingenjörer utnämnes av Kungl. Maj:t. Vid en och samma vattendomstol kan vara knutna flera domare och flera än två ingenjörer.

Vattenrättsnämndemännen bör vara allmänt betrodda, om sin orts förhållanden kunniga män. Vattenrättsnämnden utses av särskilda valmän. Normalt skall finnas två nämndemän för domsaga och en nämndeman för stad, som ej lyder under landsrätt. Av de personer, som valts till vattenrättsnämnden, skall i vattendomstolen tjänstgöra de två som av vattenrättsdomaren för varje mål kallas därtill. Till tjänstgöring bör kallas nämndeman från det län, som beröres av det ifrågavarande målet. Om vattendomstolens sammanträde hålles vid syn på ort och ställe, vilket är vanligt, bör företrädesvis de närmast boende nämndemännen kallas att tjänstgöra.

Vid vattendomstolarna är i övrigt anställda lagkunniga vattenrättssekreterare och vattenrättsanmanuenser (protokollsekreterare) samt icke rättsutbildad biträdespersonal. Dessa tjänster tillsättes av vattenöverdomstolen.

I vattendomstol har enligt 11:12 varje ledamot en röst. Detta innebär att exempelvis den ene ingenjören tillsammans med de båda nämndemännen kan rösta onkull domaren och den andre ingenjören.

De mål som handlägges av vattendomstol indelas i fyra huvudgrupper:

- 1) ansökningsmål, t.ex. mål angående ansökan om tillstånd till uppförande av ett kraftverk,
- 2) stämmningsmål, t.ex. mål angående talan om borttagande av olaga dammbyggnad,
- 3) besvärsmål, dvs. mål angående klagan över synenäns beslut, samt
- 4) underställningsmål, dvs. mål angående underställning av synenäns utlåtande ävensom sådan underställning i förening med besvär över utlåtandet.

Även andra mål än vattensmål kan under vissa förutsättningar handläggas av vattendomstol.

I föreliggande sammanhang är främst vissa bestämmelser rörande besvärsmål och underställningsmål av intresse.

Rättsmedlet mot beslut vid syneförrättning enligt 10 kap. vattenlagen är besvär. I dessa skall fullständigt upptagas klagandens alla påståenden och skälen därtill. Vid besvören skall fogas de handlingar som klaganden vill åberopa till stöd för ändringssökandet.

Om besväret gäller beslut, varigenom synemännen ogillat framställd jävsinvändning, skall enligt 11:85 besvär inom 30 dagar från det beslutet avkunnats ställas till vattenrättsdomaren.

För besvär över annan åtgärd eller beslut under syneförrättningen eller över synemännens utlåtande m.m. gäller i stället en besvärstid av 60 dagar från den dag förrättningen förklarats avslutad. Besvören skall vara ställda till vattendomstolen och avlämnas i 3 exemplar.

När besvär anförts hos vattendomstolen, skall vattenrättsdomaren underrätta förrättningsmannen, som enligt 11:86 andra stycket har att ofördröjligen till vattendomstolen insända det vid förrättningen förda konceptprotokollet jämte kartor, ritningar, kostnadsförslag och övriga handlingar som berör saken.

Sedan alla handlingar inkommit och besvärstiden gått till ända, skall vattenrättsdomaren utfärda kungörelse om besvören och tillställa aktförvararen ett exemplar av besvärshandlingarna. I kungörelsen skall bl.a. angivas viss tid, inom vilken sakägare äger avge förklaring över besvören samt, där det lämpligen låter sig göra, tid och plats för vattendomstolens hondläggning av målet.

Över inkomna förklaringar får klaganden avge påminnelser inom viss förelagd tid. Eventuellt kan tillfälle till ytterligare skriftväxling beredas parterna. Anstånd med avgivande av förklaring eller påminnelser kan av vattenrättsdomare medges, om skäl därtill förefinnes.

Huvudförhandling i målet hålles vid syn å stället eller, där målet kan prövas utan syn, å annan för parterna välbelägen plats.

Utslag i målet skall efter syn eller annan förhandling genast avkunnas eller också skall besked lämnas om tid och plats för utslagets meddelande. I regel får tiden inte utsättas senare än 2 månader efter beskedet.

Beträffande kostnad i besvärsmål prövar vattendomstolen efter omständigheterna, huruvida klaganden bör gottgöra motparterna deras kostnad eller, där besvören bifalles, klaganden bör erhålla ersättning för sin kostnad.

Vad underställningsmål beträffar, stadgas i 11:90, att om utlåtan-

de vid syneförrättning skall underställas vattendomstolens prövning, har förrättningsmannen att till vattendomstolen insända santliga handlingar i målet inom samma tid som gäller för anförande av besvär.

Sakägare har ej rätt till ersättning för bevakande av sin talan i underställningsmål. Har besvär anförts, gäller dock detsamma som för besvärsmål, i den mån kostnaden föranledes av besvären.

I underställningsmål, där besvär inte anförts, äger skriftväxling ej rum utan kungörelse om vattendomstolens sannantråde utfärdas direkt. Beträffande företag enligt 8 kap. kan, där besvär inte anförts över syneförrättningen, synemännens utlåtande fastställas utan att kungörelse skett.

Om vattendomstolens beslut skulle föranleda väsentliga ändringar i den vid syneförrättningen upprättade delaktighetslängden, äger domstolen enligt 11:94 att uppdraga åt förrättningsmannen att upprätta ny delaktighetslängd i enlighet med domstolens beslut.

Om jämlikt vattenlagen medgivande lämnas till byggnad i vatten för vattnets tillgodogörande såsom drivkraft eller till vattenreglering eller till torrlägningsföretag som avses i 7 kap. eller till kombinerade företag enligt 8 kap., eller meddelas i syfte att vinna ökad möjlighet att utnyttja vattenkraft ändrade bestämmelser rörande hushållning med vattnet, så åligger det enligt 11:95 sökanden att så snart beslutet vunnit laga kraft erlägga viss avgift såsom bidrag till kostnaden för vattendomstolarnas organisation och verksamhet.

Dylik avgift skall ifråga om byggnad för vattnets tillgodogörande såsom drivkraft bestämmas i förhållande till den förut icke tillgodogjorda vattenkraft, som vid lågvatten beräknas kunna uttagas vid byggnaden. Där med vattenreglering eller med ändrade hushållningsbestämmelser åsyftas ökning i uttagbar vattenkraft, skall avgiften bestämmas i förhållande till den ökning i vattenkraft som vid lågvatten kan uttagas. Avses att utnyttja den uttagbara vattenkraften på fördelaktigare sätt, skall avgiften bestämmas i förhållande till den ökning av vattenkraftens värde som genom företaget beredes. Är ändamålet med vattenreglering jämväl torrläggning av mark, skall avgift utgå i förhållande till den båtnad som vinnes genom företaget. Detsamma gäller beträffande företag enligt 7 kap. ävensom sådana företag enligt 8 kap. där båtnad vinnes genom marks torrläggning.

Där till grund för avgiften skall läggas storleken av viss vattenkraft, skall den utgå med 5 kronor per hästkraft. Skall avgiften beräknas efter ökningen i värde å vattenkraft eller efter båtnad, som beredes mark, skall den utgå med 0,2 procent av värdeökningen eller båtnaden.

Avgift som efter ovan nämnd beräkning skulle uppgå till mindre belopp än 50 kronor skall enligt lagändring 1960 icke erläggas.

Talan mot vattendonstols dom eller beslut skall enligt 11:98 fullföljas till vattenöverdonstolen.

För fullgörande av Svea hovrätts uppgift såsom vattenöverdonstol skall enligt 11:16 förutom lagfarna ledamöter finnas vattenrättsråd. Dessa skall vara i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna. Vattenrättsråd utnämnes av Konungen.

Vattenöverdonstolen är domför med fyra ledamöter, av vilka minst tre skall vara lagfarna. Flera än fem må ej sitta i rätten.

Talan mot vattenöverdonstolens dom eller beslut skall enligt 11:108 fullföljas hos Högsta Domstolen.

Sedan vattenöverdonstolens dom eller slutliga beslut vunnit laga kraft eller Högsta Domstolen slutligen avgjort dit fullföljt mål, skall domstolarnas akter i målet översändas till vattenrättsdomaren.

Om besiktning och handräckning

I 13 kap. finns bestämmelser om besiktning och handräckning samt om ansvar för överträdelse av vattenlagen. Några av dessa skall här kortfattat beröras.

I samband med beslut, varigenom tillstånd till utförande av företag enligt vattenlagen givits, kan vattendonstolen eller, ifråga om synförrättning, synemännen föreskriva besiktning av det nedgivna arbetet, sedan detta fullbordats. Denna besiktning skall verkställas av sakkunnig person.

Skulle det vid dylik besiktning visa sig att sådana avvikelser från vattendonstolens beslut eller synemännens utlåtande blivit gjorda, att allmän eller enskild rätt därigenom kränkes, så har besiktningsmannen, ifall allmänt åtal därå kan följa, att meddela, att rättelse bör ske inom viss tid, vid äventyr att förhållandet eljest anmäles för allmänne åklagaren i orten.

Menar någon, vars rätt är beroende av annan tillhörig, helt eller delvis uppförd byggnad i vatten, eller av annan tillhörig grundvattentäkt, att byggnaden eller grundvattentäkten inte tillkommit i laga ordning, eller inte är av laga beskaffenhet, så äger enligt 13:3 vattenrättsdomaren på däron framställd ansökan förordna sakkunnig person att

hålla besiktning av anläggningen. Kostnaden för sådan besiktning skall gäldas av sökanden; på begäran av sökanden kan sedan i målet prövas, huruvida den förskjutna besiktningskostnaden skall gottgöras av ägaren.

Ägare av byggnad i vatten eller av grundvattentäkt kan enligt 13:4 hos vattenrättsdomaren påkalla besiktning av anläggningen ifråga.

Om någon bygger i vatten eller anlägger grundvattentäkt utan föregående prövning, och det är uppenbart, att prövning bort föregå, kan enligt 13:8 överexekutor förbjuda arbetets fortsättande, intill dess prövning ägt run, ävenson förordna om handräckning till rättelse i vad olagligen skett. Samma gäller i princip därest arbete, till vilket tillstånd lämnats, utföres i strid mot de för arbetets utförande lämnade föreskrifterna. Motsvarande bestämmelser gäller ifråga om olaga grundvattentäkt eller olaga utsläppande av avloppsvatten.

Om i enlighet med i lag eller av myndighet lämnade föreskrifter rörande hushållning med och fransläppande av vatten inte iakttages, och rättelse ej genast sker, kan enligt 13:9 på ansökan av den som lider nen utnämningsnannen i orten meddela nödig handräckning och uttaga kostnaden härför av den försunlige.

Den som efter erhållet nedgivande till byggande i vatten eller till anläggande av grundvattentäkt eller till verkställande av vattenreglering, vattenavledning eller invallning underlåter att utföra föreskriven anordning eller åtgärd till förebyggande av skada, straffas enligt 13:12 med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller, där någon i strid med förbud av vattendomstol utan erforderlig rening utsläpper avloppsvatten, varom i 8 kap. sägs, i vattendrag, sjö eller annat vattenområde.

Om någon uppsåtligen tager bort eller fördärvar vattennärke eller observationsrör eller särskilt anbragt fixpunkt, vartill domstols eller annan myndighets beslut om byggande i vatten eller anläggande av vattentäkt eller vattenreglering eller rörande hushållning med eller tillgodogörande av vatten hänförs sig, straffas han med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Försummar den som är skyldig att underhålla dike eller kloakledning vad honon därutinnan åligger, och bättrar han ej på tillsägelse skyndsant bristen, så kan enligt 13:16 den som lider nen av försunnelsen kalla två ojäviga män att hålla besiktning och äger, sedan bristen blivit av den vitsordad, att på den försunliges bekostnad verkställa arbetet. Detsamma gäller beträffande annan ledning för vatten sant ifråga om

sådan vallbyggnad som uppförts för andra i vattenlagen avsedda företag än som berör flottning. I sistnämnda fall gäller särskilda bestämmelser.

Har till utförande av torrlägningsföretag av allmänna medel län-nats lån, som ej till fullo återbetalts, eller till sådant företag län-nats bidrag utan återbetalningsskyldighet från av staten för ändamålet anvisade anslag eller ur skogsvårdskassa, under villkor, att det verk-ställda arbetet vederbörligen underhålles, skall, där försummelse i un-derhållet äger rum, den i 13:16 stadgade rätten för den som lider men av försummelsen att själv bota bristen, tillkomna länsstyrelsen eller den myndighet Konungen bestämmer, eller också, beträffande företag, som åt-njutit understöd ur skogsvårdskassa, länets skogsvårdsstyrelse. Kostna-der för underhållsarbetet må i sådana fall av utnättningsman omedelbart uttagas hos den försunlige.

Nämnda bestämmelse torde vara av betydelse **särskilt** ifråga om större torrlägningsföretag, där flera jordbruk kan vara i väsentlig grad be-roende av att företaget underhålles.

Ett annat lagrum, som har stor praktisk betydelse, särskilt vad av-ser företagsstyrelserna vid handhavandet av företagens angelägenheter, är bestämmelserna i 7:63 och 8:50, där det säges, att vad i 3:15 samt 3:17-21 är stadgat, skall äga motsvarande tillämpning ifråga om företag enligt 7 resp. 8 kap. Ifrågavarande stadgande innebär bla. att styrelse-ledanöter, som genom att överskrida den tillkommande befogenheter eller eljest uppsåtligen eller av vårdslöshet tillskyndar deltagarna i före-taget skada, skall svara för skadan en för alla och alla för en.

Slutbestämmelser

Med avseende på de rättigheter och skyldigheter, som enligt vatten-lagen är förenade med äganderätt till fast egendom, är enligt 14:2 med ägare likställd den som med stadgad åborätt (besittningsrätt på obegrän-sad tid) besitter hemman eller lägenhet, tillhörande kronan eller allmän inrättning, likaså den som under fideikomissrätt innehar fast egendom.

Om någon för uppgörande av plan eller eljest såsom förberedelse till företag enligt vattenlagen vill verkställa mätningar eller andra under-sökningar å annan tillhörig fastighet äger länsstyrelsen föreskriva att erforderligt tillträde under viss tid skall lämnas. Länsstyrelsen äger också stadga förbud mot att vid vite för undersökningarna utsatta vatten-

närken eller observationsrör rubbas. För skada och intrång som vållas av undersökningarna skall ersättning lämnas till fulla värdet.

Den vars rätt är beroende av hushållning ned vattnet vid annan tillhörig byggnad, må ej förvägras tillträde till ställe där vattennärke (vattenståndsniätare, pegel) är utsatt eller taga del av anteckningar, son det ålagts byggnadens ägare att hålla över gjorda iakttagelser rörande vattenstånd eller vattnets avrinning (14:6). Inte heller får den vars rätt är beroende av grundvattentäkts nyttjande, förvägras tillträde till ställe, där observationsrör är utsatt eller vattenniätare anbragts eller att därstädes utföra erforderliga undersökningar eller taga del av anteckningar son det ålagts grundvattentäktens ägare att föra.

Erfordras för tillsyn av dike eller annan anläggning son avses i vattenlagen tillträde till annans fastighet, må detta icke förvägras. Om därigenom eller genom arbete son är nödvändigt för anläggningens vidmakthållande vållas skada för fastighetens ägare eller annan, skall skölig ersättning härför lämnas.

Litteratur

- Avdikningssakkunniga, 1936. Betänkande med förslag angående den statsunderstödda vattenavlednings- och avdikningsverksamheten. S.O.U. 1937:8. Stockholm.
- Betänkande med förslag till vattenlag n.n., avgivet av vattenrätts- och dikningslagskommittéerna. Stockholm 1911.
- Betänkande med förslag till vattenlag n.n., avgivet av särskilda inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Stockholm 1917.
- Betänkande med förslag till ny lagstiftning angående torrläggning av mark n.n., avgivet av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Stockholm 1920.
- Betänkande med förslag till lagstiftning om grundvatten n.n., avgivet av särskilda inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. S.O.U. 1937:35. Stockholm.
- Betänkande angående åtgärder till motverkande av vattenförorening n.n., avgivet av särskilda inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. I. Förslag och motivering. S.O.U. 1939:40. Stockholm.
- Båtnadskommittén, 1961. Om inverkan av vattenuppdämning och torrläggning på jordbruksfastigheters värde. Grundförbättring, årg. 14, nr 2.
- Ekstrand, Åke, 1937. Allmänna lagar och förordningar rörande jordbruket. Nordisk Rotogravyr, Stockholm.
- Florén, Gösta, 1960. Hälsovårdsstadgan med anvisningar och rättsfall. 8:e uppl. Stockholm.
- Holm, G.B.A. och Huss, Wilh., 1879. Lag om dikning och annan afledning af vatten. Med förklaringar ur autentiska källor. Stockholm.
- Högstedt, K.H., 1923. Vattenlagen av den 28 juni 1918 med däri den 19 juni 1919 och den 11 juni 1920 vidtagna förändringar. 2:a uppl. Stockholm.
- af Klintberg, 1955. Om byggande i vatten enligt 2, 3 och 5 kap. vattenlagen. Stockholm.
- Körlof, A.H.V., 1957. Vattenförsörjning och avlopp. Stockholm.
- von Seth, P., 1896. Studier över lagen om dikning och annan afledning af vatten den 20 juni 1879. Gleerupska universitetsbokhandeln. Lund.
- Svensk Författningssamling (SFS). Kungl. kungörelser n.n. rörande vattenrättsliga och därmed sammanhängande frågor t.o.m. år 1965.

- Syneförrättnings-sakkunniga, 1963. Betänkande angående organisationen av torrläggningsverksamheten m.m. Jo 1963:6. Stencilerat.
- Syneförrättnings-sakkunniga, 1964. Betänkande angående metodiken vid syneförrättningar rörande torrläggningsföretag. Jo 1964:4. Stencilerat.
- Torrläggningssakkunniga, 1944. Betänkande med förslag angående den statsunderstödda torrläggningsverksamheten. S.O.U. 1944:56. Stockholm.
- Undersökningen för Vänerens reglering, 1928. Bidrag till frågan om Vänerregleringens inverkan på inägor vid Väneren. Jordbrukssakkunniges betänkande samt därav föranlett utlåtande. Tekn. Medd. från Kungl. Vattenfallsstyrelsen, ser. B, nr 14.
- Vattenlagen. 1965 års och tidigare lageditioner. Stockholm.
- Vattenvårdskommittén, 1955. Vattenvården. Betänkande angående organisations- och lagstiftningsfrågor m.m. S.O.U. 1955:6. Stockholm.
- Överläggningar angående tillämpningen av vissa delar av vattenlagen vid av Kungl. Lantbruksstyrelsen anordnade möten i Stockholm mellan statens lantbruksingenjörer åren 1927 och 1938. Referat utarbetade inom Kungl. Lantbruksstyrelsen. Stockholm.